

HEGATS

Euskal Idazleen Elkartearen Literatur Aldizkaria

▪ 59 ▪

Beste
Modu
Bat...

5€

HEGATS

Euskal Idazleen Elkartearen Literatur Aldizkaria
• 59 •

HEGATS

Argitaratzailea: Euskal Idazleen Elkartea (idazleak.eus)
Zuzendaria eta koordinatzailea: Garbine Ubeda
Diseinua eta maketazioa: Sardina Grafica
Inprimategia: Antza
ISSN.: 1130244-5
L. G.: SS-359/90

A U R K I B I D E A

BESTE MODU BAT...

06.
Liburu
Gomendioak

14.
Beste modu
bat...

16.
Gaby
Etxebarne

20.
Elurre
Iriarte

23.
David
Zapirain

26.
Garazi
Kamio

30.
Nagore Jimenez
Ihintza Ostolaza

34.
Ima
Ubeda

37.
Nekane
Barandiaran

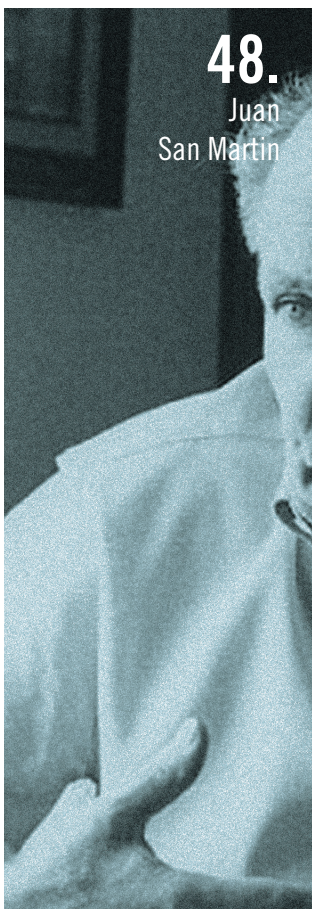

40.
Iñigo
Martinez de la Peña

44.
Patri
Urkizu

BESTE MODU BAT...

48.
Juan
San Martin

58.
Kronika

63.
Sormenaren
Txokoa

LIBURU GOMEN DIOAK

IDAZLEAK IRAKURLE

AINTZANE GALARDI

NOLA GORDE ERRAUTSA KOLKOAN,
Miren Agur Meabe. (Elkar)

ITZULTZEKO ETORRI NAIZ,
Felipe Juaristi (Balea zuria)

NATURA BERRIAK,
Jon Gerediaga (Pamiela)

SAFO, POESIA GUZTIA,
Itzultzailea: Maite López Las Heras (Balea zuria)

LAINOA JANEZ,
Juan Kruz Igerabide (Erein)

NOLA GORDE ERRAUTSA KOLKOAN

Palmondo baten azpian atsedendu naiz eta oroimenaren geografian murgildu Meaberen liburua eskuetan dudala. Hantxe azaldu da izan nintzen neskaita, masailak gorri lausoturik nituen haurtzaroko gertakariak gogora ekarriz. Gero, iraganeko emakume entzutetsuak agertu zaizkit banan-banan eta baratzean eman dugu arratsaldea, zume zurizko besaulkietan jarrita, poesiaren misterioa deszifratu nahirik.

HEGATS

BERTOL ARRIETA

ERAIKUNTZARAKO MATERIALA,
Eider Rodriguez (Susa)

Amorrua, lotsa, dolua, erredentzioa, maitasuna. Latza bezain ederra Eider Rodriguezen nobela inperfektua.

AMEK EZ DUTE,
Katixa Agirre (Elkar)

Gogorra du abiapuntua, baina gozagarria gertatzen da irakurketa hala ere. Azken urteetako euskal nobelarik borobilenetarikoa.

ZU BEZAIN AHUL,
Karmele Jaio (Elkar)

Gizakion ahulguneak maisuki adierazita. Metafora paregabeak diren ipuin osoak. Narrazio-liburu gogoangarria.

AINTZANE USANDIZAGA

GU ORDUKO HAUEK,
Garazi Arrula, (Txalaparta)

ZAURI BOLODIA,
Oier Guillan (Txalaparta)

EZ DAKIT ZERTAZ ARI ZAREN,
Ana Malagon (Elkar)

UMEEK GEZURRA ESATEN DUTENETIK,
Uxue Apaloaza (Erein)

NEGUKO ZIRKUA,
Harkaitz Cano (Susa)

GU ORDUKO HAUEK

Zortzi ipuin hauetan pertsonaien paisaia afektiboetan barrena eramango gaitu Arrulak, gure ustezko identitate horren eraikuntzako ezerosotasunei begira jartzera behartuz; eskolako patioan, auzoko asanbladan zein pisu partekatuetan. Pertsonaien arteko erakarpen eta arbuioak sentituko ditugu, esaten ez direnez mukuru dauden elkarriketetan hondoratuko gara, narratzaile ahotsak maisuki eta oharkabean eramango gaituelarik, pertsonaia baten begiradatik bestearenera; baita ipuin berdinarean baitan ere.

GOIATZ LABANDIBAR

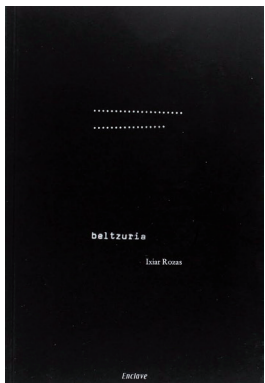
BELTZURIA,
Ixiar Rozas

EMAKUME BURUGABEA,
Antxiñe Mendizabal (Elkar)

ATZERRIAN,
Nerea Balda (Pamiela)

SUAK PIZTEN DIRENEAN,
Mikel Soto (Elkar)

HAN EZ BANENGO BEZALA,
Slavenca Drakulic.
Itzultzailea: Amaia Apalauza (Pasazaite)

BELTZURIA

Ixiar Rozas aurrekoen, etxekoen, hariari tiraka hasita deskubritzen ditu norberaren genealogiak, aurrekoen bizimoduak eta abarrak. Ez da erraza Beltzuria zer den esatea: ez da poesia, ez da saiakera, ez da nobela, ez narrazioak... baina bikainki idatzitako hibrido zoragarria da.

GARAZI ALBIZUA

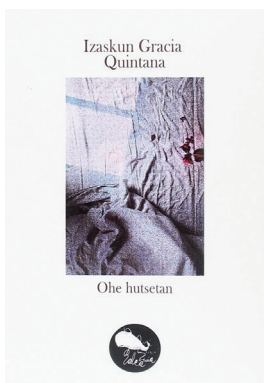
OHE HUTSETAN,
Izaskun Gracia (Balea Zuria)

ZERAK,
Yolanda Arrieta (Denon Artean)

AMETSEN TRAFIKATZAILEA,
Andoni Urzelai (Elkar)

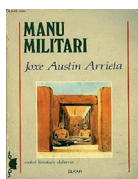
ARIMAREN ETORKIZUNA,
Eva Illoux (Katakrak).

OLIVETTI,
Aitziber Etxeberria

OHE HUTSETAN

Ohe hutsa eta hutsaren ohea, hori da Izaskun oraingoan, eta egoera horretatik saiaturiko da itsasoari, elurrari, euriari eta urari, azken batean, heldzen. Idazketa zorrotz bezain argia du Izaskunek.

UNAI ELORRIAGA

BASA,
Miren Amuriza (Elkar)

FRANCO HIL ZUTEN EGUNAK,
Koldo Izagirre (Susa)

MUNDUKO TOKIRIK EDERRENA,
Iñigo Aranbarra (Susa)

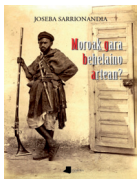
MANU MILITARI,
Joxe Austin Arrieta (Elkar)

IAZKO HEZURRAK,
Unai Elorriaga (Susa)

BASA

Pertsonaiek sortzen duten giroak erabat inguratzen zaitu, euren etxera eramaten zaitu, etxeak dauzkan esanahi guztiekin: intimitatea, arima, garuna, txikikeriak, maniak... Idazleak mundu bitxi batera gonbidatu gaitu.

ASEL LUZARRAGA

IBAIERTZEKO IPUINA,
Oihane Amantegi (Elkar)

NORA EZ DAKIZUN HORI,
Irati Jimenez (Elkar)

MOROAK GARA BEHELAINO ARTEAN?,
Joseba Sarrionaindia (Pamiela)

DISOLUZIO AGIRIAK,
Jose Luis Otamendi (Susa)

IAZKO HEZURRAK,
Unai Elorriaga (Susa)

IBAIERTZEKO IPUINA

Liburu honi magia dario, gure letretan ohikoa ez den bidea hartuta. Itxura xaloaren pean bizia eta herioa bereizten dituen marra lausotu eta mundu erreala eta mitikoak bat egiten dute xarmaz betetako estiloak gidatuta. Harribitxi bat.

SAMUEL GONZALEZ

AUGUSTOREN BOTILA,
Pello Añorga (Giltza)

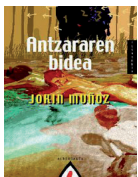
ILEZURI,
Kris Etxabe (Alberdania)

SUPOSITORIOAK OTSOARENZAT,
Miren Agur Meabe (Giltza)

AUGUSTOREN BOTILA

A zer barre algarak egin genituen Augusto eta bere botilarekin. Helduon mundua hankaz gora jartzeko, trebetasun itzela Pellorena. Lehenengo seme nagusiarekin eta, urte batzuk geroago, txikiarekin eta familia osoarekin, Pelloren ipuina izugarri gozatu genuen. Bihotzez, eskerrik asko, Pello!

IRATI GOIKOETXEA

HAN GOITIK ITSASOA IKUSTEN DA,
Julen Gabiria (Elkar)

ANTZARAREN BIDEA,
Jokin Muñoz

NORA EZ DAKIZUN HORI,
Irati Jimenez (Elkar)

EZTIA ETA OZPINA,
Patxi Zubizarreta (Alberdania)

BITARTEAN HELDU ESKUTIK,
Kirmen Uribe (Susa)

HAN GOITIK ITSASOA IKUSTEN DA

Jende txikia protagonista duen liburu handi bat da Julen Gabiriarena. Bizitzak eguneroko iraultzak behar ditu, barruko oasietan uholdeak eragingo dituen. Julenek zipriztindu egiten du irakurlea, pertsonaia bakoitza jartzen du ur-alde eta ur-kontra igerian eta irakurlea itsaso horretan itotzera behartzen du. Nekez derrigortze ederragorik.

ANA GALARRAGA

BIHOTZ HANDIEGIA,
Eider Rodriguez (Susa)

NEGUKO ARGIAK,
Irati Elorrieta (Pamiela)

TWIST,
Harkaitz Cano (Susa)

ZULOA,
Xabier Gantzarain (Elkar)

BIHOTZ HANDIEGIA

Eider Rodriguezen ipuinak ez dira atseginak, ezta politik ere. Hazkura eragiten dute, ispilura begiratu, eta islatzen duena gustuko ez duzunean bezala. Hizkera zehatzaren, begirada zorrotzaren eta hezur-haragizko pertsonaien bidez, hurbileko gizartearen disezio gordina egiten du, eta azalera ateratzen ditu guztiok ditugun kontraesanak, beldurrak, botere-harremanak eta besteen begiradekiko mendekotasuna.

IDOIA CARRAMIÑANA

EGUNERO HASTEN DELAKO,
Ramon Saizarbitoria

DENDAOSTEKOAK,
Uxue Alberdi (Susa)

AMEK EZ DUTE,
Katixa Agirre (Elkar)

39 LORE,
Amancay Gaztañaga (Susa)

AITA DEITZEN ZEN GIZONA,
Joan Errea (Pamiela)

AITA DEITZEN ZEN GIZONA

Irakurketa honek harritu egin ninduen, ez bertsoek azaleratzen duten historiagatik bakarrik, jada existitzen ez den mundua erakutsiz (artzain mundua EEBBetan, haurtzaroa, oroimenak, darabilen euskara bera), baita idazlearen eta liburuaren ibilbideagatik ere. Euskara eta euskal kulturarekiko amodio historia Joan Errearen aitari esker, eta aitaren bidez.

AITZIBER ETXEBERRIA GARRO

BASA,
Miren Amuriza (Elkar)

GEZURRA BERTADEROA,
Bertol Arrieta (Elkar)

ROSA ITZULI DA,
Pako Aristi (Erein)

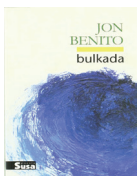
ERABILI GOLDEA HILEN HEZURREN GAINETIK,
Olga Tokarczuk a(Elkar), itzultzaileak Amaia Apalauza Olo-Sonia Kolaczek

LASAI EZ DA EZER GERTATZEN,
Ana Malagon (Elkar)

BASA

Aipatu nahi dudan liburua Basa da. Bizi bizia da Basa, eltzetik ateratzear, borborka dagoen ur saltaria dirudi. Oso gertukoa dirudien eta aldi berean, urrun, iraganean, geratu den unibertso paralelo batean murgiltzen du irakurlea. Benetan gozatu nuen liburuaz. Freskoa, gordina, basatia batzuetan, sentimenduz betea eta indartsua iruditu zait. Hasieratik harrapatu ninduen.

ENEKO BARBERENA

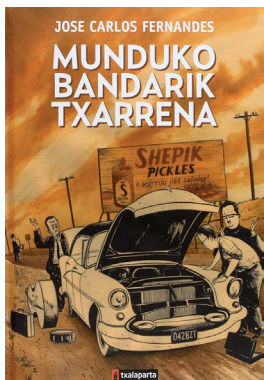
MUNDUKO BANDARIK TXARRENA,
Jose Carlos Fernandes, itzultzailea Bego Montorio

BEGIAK ZABALDUKO ZAIZKIZUE,
Irati Jimenez

BULKADA,
Jon Benito

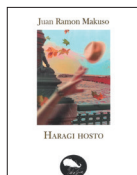
BASA,
Miren Amuriza

SUAK PIZTEN DIRENEAN,
Mikel Soto (Elkar)

MUNDUKO BANDARIK TXARRENA

Portugal dugu Itakarik behinena, desesperazio eta tristezia eder eta sanoenen aberria. Luxua da gauza hutsal eta garrantzi gabekoen Museo Nazionale modukoak ezagutu ahal izatea binetaz bineta.

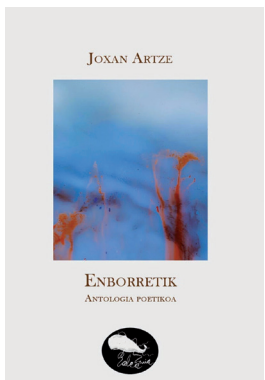
AMAIA ITURBIDE

URRUTIRA BIDALIA,
Li Bai (Alberdania) Albert Galvany eta Pello Otxotekoren edizioa.

ENBORRETIK,
Joxan Artze (Balea Zuria)

MUNDUA BETETZEN ZENUTEN,
Tere Irastortza Garmendia (Pamiela)

HARAGI HOSTO,
Juan Ramon Makuso (Balea Zuria)

ENBORRETIK

Enborretik poema antologian Artzek arlo etikoa eta estetikoak elkartzen jakin duela argi ikusten da. Bere barne-barneko konpromisoak (Euskal Herriko arazoeekin, gizaki zein gizartearekin eta oro har bizitzarekin) hitz-joko zainduen eta irudi estetikoki oparoen bitartez helarazten dizkigu bertan. Hausnarketa erlijioso eta filosofikoez horri guztiari laguntzen diote.

FITO RODRIGUEZ

KALAPORTUTIK IURRETARA,
Mikel Asurmendi (Pamiela)

ZALDI BAT IHES GARREZKO ZELAIAN,
Koldo Izagirre (Argia)

KONFINAMENDUAN ERE KONTA-KONTARI,
Joseba Aurkenerena (dakit argitaldaria)

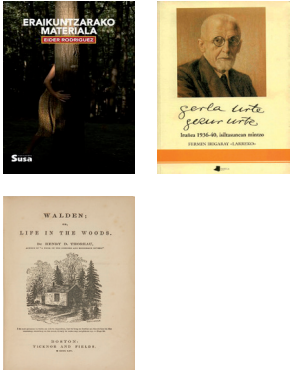
ZALDI BERDEA,
Jose Mari Sagardui

GARAPENA GELDITU,
Xipri Arbelbide

BIHOTZEAN DARAMAGUN MUNDUA,
Maite Darceles

BIHOTZEAN DARAMAGUN MUNDUA

Hondarribiko idazlearen lehenengo eleberria (Alberdania, 2018) irakurri nuenean nobela baino gehiago zela pentsatu nuen. Beraz, nire ustez, XXI. mendearen erdian kokatzen den istorio distopiko honek etorkizuneko gizarte fikzioa egiteko baliagarria den genero literario baten egokitasuna aldarrikatzeko balio du. Izan ere, informatizazioa dela medio, datorren bizimoduan aurkituko ditugun botere eta kontrolaren inguruko jarrerak definitzeko, hausnartzeko eta, finean, aurre egiteko, fikzioa ezin da aski izan, aitzitik, ikuspegi teorikoak eta liburuen erreferentziak ezinbestekoak baitira: Fromm, Moro, Orwell, Huxley eta abar, kontatzen dena ulertzeko oinarrizkoak direlako, hain zuzen ere. Halere, “Bihotzean daramagun mundua” erraz eta azkar garatzen den testua da eta irakurtzea merezi du.

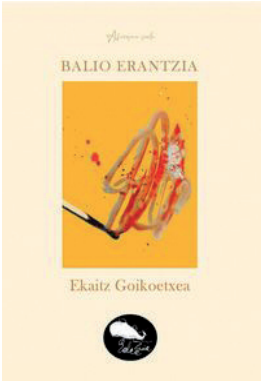
JOSU JIMENEZ MAIA

WALDEN,
Henry David Thoreau

BALIO ERANTZIA,
Ekaitz Goikoetxea (Balea Zuria)

GERLA URTE, GEZUR URTE,
Fermin Irigaray Larreko (Pamiela)

ERAIKUNTZARAKO MATERIALA,
Eider Rodriguez (Susa)

BALIO ERANTZIA

Tamaina txikiko testu laburrek, aforismoek, osatzen duten liburuttoa; testu laburrak bai, baina e zmozak, ez eskasak, zerpentsaturik ematen dutenak gehienetan. Izan ere, aforismoaren maxima minimoetara jotzea da. Balio erantzia liburuak badu balio erantsi bat, idazle gazte batek egina izaki. Hurrengo aforismo bilduma irakurtzeko irrikan.

PAKO SUDUPE

Arrazoiak hiru

- 1.-Kontsultaturiko iturri bibliografikoen eman zabala.
- 2.-Egituraketa egokia.
- 3.- Diskurtso ongi landua.

RESURRECCION MARIA AZKUE

Euskal irakurle izateko euskal irakurgaiak egon behar dira, eta, tamalez, oraindik saiakera arlokoak gutxitxo daude euskaraz, nahiz eta gero eta liburu hibrido gehiago ateratzen den. Azkena irakurritakoetatik, bat agertzen zait memorian gailen: Jurgi Kintanaren Resurrección Maria Azkue. (Bilboko udala)

LEIRE VARGAS

BERTUTE TXIKIAK,
Natalia Ginzburg (Alberdania)
Irene Hurtado de Saratxo Mendietak euskaratua (Alberdania)

ERRAIK,
Danele Sarriugarte (Elkar)

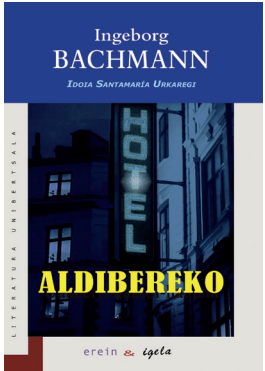
ALDIBEREKO,
Ingeborg Bachmann (Erein, Igela)
Idoia Santamaría Urkaregik euskaratua

VHS,
Oier Guillan (Susa)
39 Lore,

AMANCAY GAZTAÑAGA (SUSA)

ALDIBEREKO

Gure barne-bulkadak muturreraino eramaten dituzten bost protagonista aurkezten dizkigu Ingeborg Bachmannek Aldibereko narrazio-bilduman. Haien ofizioei, posizio sozialei edo ingurukoekiko harremanei lotutako exigentzien a urrean nolabaiteko krak bat, haustura bat bizi izan duten emakumeak gorpuzten dira kontaktetan, eta, prosa bizi eta adierazkorrari esker, zentzua hartzen dute haien kaleidoskopioetatik desitxuratutako errealitateek ere. Maisuki ekarri ditu euskarara Idoia Santamaría giza gogo bezain nahasgarriak diren ahots hauek, eta nago guztiok aurkitu ahalko dugula gure baitan ezkutatutako anabasa-aleren bat haiengan.

MIREN AGUR MEABE

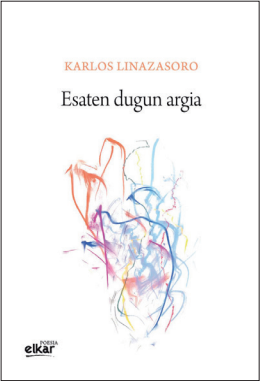
ESATEN DUGUN ARGIA,
Karlos Linazasoro (Elkar)

ESKUAN BETI ZERBAIT,
Maialen Berasategi (Balea Zuria)

ARKENBELE KANTAK,
Mikel Taberna (Susa)

HOSTOEN HEZURDURA UNATUA,
Maixa Zugasti (Balea Zuria)

AHAZTU BAINO LEHEN, AMA,
Mikel Etxaburu (Pamiela)

ESATEN DUGUN ARGIA

Argia adieraztea da ahots poetikoa eta biografikoa gidatzen dituen ardatza, denboraren eragin suntsigarria arintzeko. Naturaren filosofiarekin lotutako hizkuntza zehatz eta fina baliatuz, egileak gai metafisikoak aurkezten ditu, hala nola bizitza, heriotza, edertasuna, galera, sustrai genealogikoak, etab., arranditasunik gabe, maitasuna eta isiltasuna salbazio izan litezkeelakoan. Lirismo estetizista horretan, euria, bidea, basoa eta txoriak dira izatearen misterioei aurre egiteko lagunak.

BESTE MODU BAT...

LITERATURA
sustatzeko
NEKANE BARANDIARAN
Liburuzaina, Hondarribian

LITERATURAN BARRENA
ikertzeko
PATRI URKIZU
idazlea, ikerlaria

LETREN BIDEZ
sakontzeko
IÑIGO MARTINEZ DE LA PEÑA
Pentsalaria

LITERATURA
irakasteko
NAGORE JIMENEZ
IHINTZA OSTOLAZA
Bernat Etxepare lizeoa, Baiona

LITERATURA
sortzeko
GABI ETXEBARNE
Moja idazlea

IDAZTERA
bultzatzeko
GARAZI KAMIO
Idazlea, irakaslea

LITERATURARA
zaletzeko
ELURRE IRIARTE
(H)ilbeltza

LITERATURA
janzteko
IMA UBEDA
Musikaria

LIBURUAK
argitaratzeko
DAVID ZAPIRAIN
Farmazia Beltza

«JENDEAK EZ DIRA AUSARTZEN
XAHARTZEAZ MINTZATZEN,
EZTA HILTZEAZ ERE!»

GABY ETXEBARNE

Iaz Aldudetik mundura argitaratu zuen, euskaraz, biziaren puska handi bat munduan barrena ibili eta gero etxeko hizkuntza atzera gogora ekarririk. Memoria-ariketa gaitza, Gexan Alfaro eta Patxika Erramuzpe kusien laguntzaz egina. Aurten, duela hogeit hamar urte publikatutako lehen liburua berrargitaratu du, berriturik eta eranskinak gehiturik. Gaby Etxebarne Urrutiak (Aldude, 1932) gordin idatzi ditu bizian jasan dituenak, eta, zinez, ez dira goxoak.

Testua: Miel A. Elustondo – Zaldi Ero

Iaz, Aldudetik Mundura argitaratu zenuen Maiatz argitaletxearekin. Aurten, Sarako Biltzarrean, *Ma vie avec les autres* publikatu duzu, etxe beraren eskutik, frantsesez. Kasik liburu bera duzu...

Xuxen erraiten ahal dizut. 2002an, zortzi adiskide ginen Tolosan (Okzitania), militanteak denok. Egun batean erran zidaten nik Argentinan eta besteetan egin bizia idatzi behar nuela. Oroz gain, Cathy eta Leonie ene lagunak bizia kontatzea nahi zuten, haiek biak ene laneko lagunak izan baitziren Argentinan, eta Videla jeneralaren diktadura-garaian torturatuak eta hilak izan baitziren. Gogo onez lotu nintzaion lanari, eta sortu zen lehen liburua: *Je marche à leurs côtés*. Hura egin ondoan, erabaki genuen editore bihurtzea, eta ainitz mintzatu eta gero, erabaki genuen jende sinpleen biziaz idatzi behar genuela. Jende sinplea da pertsona xeheak, xumeak, prentsak eta publiko handiak ezagutzen ez dituenak. Nihaur, adibidez.

Agian, ezezaguna zinen garai hartan. Oraingo egunean, berriz, badituzu hainbat liburu publikatuak. Ezin esan pertsona anonimoa zarenikla...

Gure taldeak lortu zuen sei liburu editatzea! Oroit naiz egun batean bi adiskidek erran zidatela joan behar nuela bertze bi

militanteren etxera: «Badugu bilkura bat zinez inportantea». Eta joan nintzen, bistan da. Eta hara heldu eta eman zidaten ene lehen liburu hura [*Je marche...*] publikatua! Hunkitua nintzen, negarretan! Urteak iragan dira, hogeit hamar ere bai, ene adiskide haietarik batzuk, gehienak, hilak dira, gure editorialik gehiago ez da, eta nik, orduan, bertsio berria idatzi dut. Hein bat aberastu dut, eta orduan erran ez nituenak ere erran ditut. Handik hona ikasi dudana ere paperean ezarri dut.

Alduden sortua, hortik abiatu zara kontatzen.

Bai, *Aldu* eta *bide* hitzetarik sortua omen da gure herriaren izena. XX. mendearen hastapenean, bederatziehun pertsona ziren, laborariak, hiru edo lau hektarea lur zituztenak. Entseatzen ziren mendiari lurra kentzen, jateko gehiagoren lantzeko, han ez baitzen iratzea eta sasia bertzerik. Neketan bizi ziren orduko jendeak, lana ez zen aise, beti lurraren gainean makurturik; ez zen traktorerik, ez gisako makinarik batere. Gizonek eta emazteek, guziek egiten zuten lan. Eta lana zen guziz gaitza, akigarria, baina ez zen hauturik: jan behar zen! Eta jaten genuen, piperrada, omeletak, artoa, irin asesinorik jan ez duten zerrien urdai eta urdaiazpia... eta egiten genuen siesta ttipia belarrean etzanik... Eta, ondotik, berriz ere lan!

Serora izan zinen sasoi batean, moja. Erljio katolikoa beti da hor, zure bidean.

Nire tribua zen hiperfededuna, guziz tradizionala, exsajeratua. Han, emazteek behar zuten gizonari obeditu, eta apezei ere baietz erran beti. Herrietan, auzapeza, apeza eta eskolako erakasleak ziren nagusi. Eskolan, bertzerik egin baino lehen, Petain jeneralaren himnoa kantatzen genuen: *«Maréchal nous voilà, devant toi le Sauveur de la France, nous jurons, nous tes gars de servir et de suivre tes pas»*. [Mariskala, hona hemen gu, aurrean duzu Frantziaren Salbatzailea, zin dagigu, zure mutilak zerbitzatuko ditugu eta zure urratsei jarraikiko] Oroit naiz oraindik! Apezak ere botere handia bazuen... Gure herriko apezak bazuen tripa ere handia, eta triparen kontra igurzten zituen neska ttipiak, eta ez zuten deus erraiten ahal... Oroitzen naiz oraino, bai. Haurra nintzelarik, 800 pertsona baziren Alduden, eta 72 ziren apez edo serora, munduan barreiatuak. Bertze ainitz Amerikara edota Parisera partituak ziren lanean.

Aldudeko jendez beterik da Kalifornia, adibidez. San Frantzisko eta Los Angeles inguruak, oroiz lehen.

Emigrazio-historia da Aldudekoa. Gogorra zen hango bizia, zaila. Artzainek kontaturik dakit urte bat baino gehiago lan egiten zutela bidaia pagatu ahal izateko, erran nahi baita, Euskal Herritik Amerikarako bidaia organizatu zutenei pagatzeko! Hala zen orduan. Eta makurrago zen emazteen kasuan. Batzuk beren patroiek bortxatuak izan ziren, eta haurdun ziren kasuetan, abortatu ere egin zuten batzuek; ezagutu nuen emazte bat horregatik bizi guziko antzu gertatu zena. Ezkontzaz kanpo haurdun izatea bekatu larria zen, tribuaren madarikazioa jasotzea zekarren! Eta orduko garaian ez zegoen tribuaren madarikazioa baino punitze txarragorik. Eta, azkenik, Alduden, Mariaren alabetakoa izatea bertzerik ez zen.

Herrian, Mariaren alabetakoa izan behar zenuen.

Bai! Eta haietarik izaiteko gauza bat bertzerik ez zenuen behar: dantzarik ez egin. Mutilak, bai, dantzatzen ahal ziren. Gu ez! Ainitz sufritu genuen horregatik. Amaren familian bagenituen hiru otto beneditar, otto eta ttantta xahar erlijiosoak, apezak, serorak... baita apezpiku bat misiolari ere! Eta guk, bertzalde, tribuari plazer emaiteko desira genuen. Eta, horrela, komentura joaita deliberratu nuen, moja misiolari izaiteko. Ene buruari erran nion: «Hastapenean sufrituko duzu, bai, baina gero Asiara edo Amerikara igorriko zaituzte, eta han zure libertatea erreusituko duzu berriez». Inozentea nintzen, gaixoa ni!

Mariaren alabetakoa baitzinen, ez zenuen dantza egiteko baimenik. Herriko bestetan bertzerik bazen, haatik.

Herri-bestak! Haien beha ginen gu. Familia guzia biltzen zen Alduden agorrilaren 15ean. Baziren pilota-partidak, beltzak xurien kontra, *beltzak* apez gazteak baitziren! Baziren asto-karrerak, bazkari gaitzak frontoian, fandango-dantza... Oroit naiz bazkari ondoan bazirela pertsulariak, Xalbador eta

Martin. Bata apez, bertzea auzapez; bata aduanazaina, bertzea kontrabandista; bata senar, bertzea emazte; bata neska, bertzea mutil... Negar eginarazten zuten, edo irri; hunkitzen gintuzten, zinez. Haurtzarotik etorri kultura bat zen, egiaz.

Komentura sartu zinen, misiolari izaiteko ametsetan, edo libre izaiteko.

Pentsatzen nuen libertatea erreusituko nuela, bai! Baina komentuan ainitz sufritu nuen! Lehenbizi, bederatzi urte egin nituen Uztaritzen, Gurutzearen Alaben barnetegian. Sartu, eta hormak zuri, letra beltzak: *«Parlez peu, parlez bien, jamais mal du prochain»*, [«Guti hitz egin, ontsa hitz egin, nehoiz ez gaizki zure lagunaz] eta bertze bat: *«Jésus est mort pour nous et personne n'y pense»* [Jesus guregatik hila da, eta nehork ez du horretaz pentsatzen]. Erregelamendua zen zinez zorrotza, behar zenuen isilik bizi, bertzenaz puntu negatiboak jasotzen ahal zenituen, eta larunbatero emaiten zituzten notak, jende guzien aitzinean, tribunal batek emanak. Hoberenak, zorienduak ziren; bertzeek, haserrea jasotzen zuten, berrehun ikasleren aitzinean! Berrehun preso ginen, burutik oinetaraino beltzez beztituak. Uniforme beltza, diziplina, paseo nardagarriak. Tristeia zen hura, lehen egunetik triste izan nintzen han, barnetegia bera zinez iluna zen. Ainitz misiolari jiten zitzaizkigun, Afrikatik edo Asiatik, eta horrek ni ere misioetara beha jarri ninduen. Eta hogeita bat urtetan, erabakia hartu nuen.

Baina lehenago gehiago ikasi behar izan zenuen...

Bai, eta Tolosa (Okzitania) ondoko Muret herrira joan nintzaizun, Motte-ko komentura, eta sartu nintzen serora. Tren-geltokira heldurik, bakarrik ikusi

nuen ene burua, eta, gero, komentura heldurik, negar eta negar egin nuen ganberan sarturik: «Zure biziko huts egite handiena egin duzu! Zozoa ez bertze! Zer eginen duzu orai?», pentsatzen nuen. Baina banekien komentutik lekutzea ahalkegarria zela, dibortzioa baino makurragoa. Ene burua kondenatua nuen! Emakume esanekoak ginen, Doloren Ama Nagusiaren peko. Argentinakoa zen ama Dolores hura, eta alarguntsa, senarrak bere burua hil baitzuen jokoan sos handia galdurik. Hala ere, pobreak laguntzen zituen Argentinan, famatua zen gauza horrentzat. Udako igande batez, Suitzan zelarik, ezagutu zuen apez bat Atzerriko Misioetakoa, eta gure Ama Nagusia izanen zen haren diruaz pobrezian bizitzeko instituzio bat sortzea adostu zuten. Horrela egina izan zen Motteko komentua. Baina komentu barnean ere aberats gisa bizi zen ama Dolores. Gu ez, halarik ere! Hotzak bizi ginen, goseak, preso... Angustia eta depresioa ezagutu nituen.

Nola irten zinen mundu horretatik?

Argentinara joanik! Hara destinatu baininduten, Moron deitu herrira, haur trisomikoekin lan egiterat. 1962 zen urtea. Lehenbiziko gauean, oroit naiz nire leihopean pasatu zela botila hutsen biltzailea: «Botellero, botellero!» hotz egiten zuen; aitzinatua ziren beiraren birziklatzeko! Oroit naiz ere

bazela exodo alimalekoa, landatik Buenos Airesera, eta jendeak bizi zirela kartoiz eta plastikoz eginiko borda edo etxoletan. Autobusetik beha ikusi nituen kilometro eta kilometro etxe haietarik! «Villas miserias» erraten zuten, eta hala ziren, miseriazkoak. Latinoamerikan, bestalde, diktadura militarrek hedatzen ari ziren, giza eskubideak eskas ziren denetan ere, Txile, Bolivia, Uruguai, Paraguai, Brasil... eta Argentinan.

Videla jeneralaren diktadura helduko zen gero.

Bai, baina lehenago ere jendeak «desagertzen» ziren. Eta Moronen eta gainerako herrietan ere bai. Gero, 1966an, egiazki diktadura heldu zen Argentinara, eta, ondoren, diktadura gogorragoa, 1976an, Videlarena. Eta nirekin Tolosan lan egindako bi serora hil zituzten handik bi urtera, Cathy eta Leonie. Ez dut ahanztekoa. Cathy bertze hainbat emazterekin batean hartu zuten militarrek, Maiatzaren Plazako Amekin zela. Leonie handik bi egunera harrapatu zuten. Biak torturatu zituzten, eta, gero, hegazkinean sartu eta bota zituzten itsasora! Cathyren gorpua ez zen nehoiz azaldu. Leonierena, aldiz, itzuli zuen itsasoak lehorrera! Izugarria izan zen.

Orduko, zu ez zeunden Argentinan...

Ez, han sei urte eginik, 1968an Parisen nintzen, ene nagusiekin adosturik, gehiago ikasteko. Banuke erraitekorik 68ko Maiatzaz, nahiz aski galdua nintzen, ainitz jende bezala! Ondoko urtean, gure ordenaren Kapitulua Jenerala zen, eta haien ordezkari hautatu ninduten. Urtea egin nuen munduan batetik bertzera. Asia, Latinoamerika, Madagaskar... ibili nituen gure komunitateak bisitatzen. Batzuek nahi zuten ordena eraberritu, pobreekin bizi, eta borrokatu; beste batzuek segitu nahi zuten errezoari eta komunitateko biziari emanak. Horien iduriz, ontsa zen pobreei laguntza ematea, baina borroka egitea... politika zen, eta ez ziren prest molde horretan lan egiteko. Mundua korri nuelarik, ohartu nintzen ordukotz batzuk ari zirela bide berrietan barna. Eta nik ere banuen dudarik asko. Handik laster, 1971n, Laosen nintzen, misio berri baten irekitzen. Eta gerlan ziren Laosen!

Dudatan zinela erran duzu...

Ikusten nuen gutik baizik ez zutela onartuko eraberritzea. Ordena uzteko prest nintzen, bertze zenbaitekin batera. Haatik, hiru urtez segitzea erabaki genuen. Ordukotz, idatzia genuen gure xedea zela «herriaren historiarekin bat egitea... haren liberazio-ahaleginekin bat egitea». Buru izendatu ninduten, baina ez nuen Frantziako komunitateen aferak konpontzen ibili nahi, eta itzuli nintzen Laoaserat, han nahi nuen lan egin ene lagunekin batean. Ez zen aise, eta, azkenean, lekua hustu genuen, baitziren atentatuak, bonbak eta denetarik. Agintariek erran zuten ez zirela gure segurtasunaz arduratzen ahal, behar genuela lekutu. Baziren zerrategiak [kontzentrazio-esparruak], buru jateak eta bertze. 1974an Laoetik partitu, Argentinan bi hilabetez lan egin, eta 1975ean Mureten nintzen berriez, Kapitulua berriaren prestatzeko.

Eta utzi zenion serora izateari...

Argentinako aldiak hainbat inpresio egin zidan. Han bazen kartzela, tortura, hiltze eta bertze, eta ni ordenako Kapitulura heldu nintzen Frantziara. Bilkuran, garaiko Eliza kuestionatu genuen, Vatikanoko Bigarrenarekin batera! Kolonialismoaz mintzatu ginen, asimilazioaz, ebanjelioarekin batean ezartzen genuen Mendebaldeko filosofiaz... Ainitz galde! Eta eztabai-egunen ondotik, bereizi ginen. Hogeia serorak utzi genuen ordena. Eta 43 urte nituela, eta hamahiru urtez munduan ibili ondotik, serora izatea utzi nuen. Beharrik ondoan nituen ni bezala ordena utzi zuten batzuk. Eta Tolosan [Okzitania] egin nuen geroko bizia.

Militante gaitza izan zinen geroko bizi horretan. Batean, Tolosan, langileekin; bertzean, nazioarteko kanpainetan, Argentinako diktaduraren kontra, Jugoslaviako gerlaren aurka, edo Palestinaren sostenguan, adibidez.

Ainitz gauza! Lehenbizi, lana atxeman behar zen, eta laneko krisia zen orduan! Baina atxeman nuen, eta sindikatuari ere sartu nintzen. Eta lan batzuk egin nituen, diferenteak, baina denetan bazen injustizia zerbait, bazen esplotazioa ere, eta behar zen borrokatu, eta borroka egin nuen laneko bizian, bai eta erretretan sartu eta gero ere. Ainitz kontatu dut ene liburuetan. *Ma vie avec les autres* izan zen lehenbizi, eta bertze batzuk idatzi ditut gero, jende sinpleen bizia kontatzeko.

Eta liburu horrexek ekarri gaitu zugana. Gorago erran dugunez, duela hogeia urte izkiriatu zenuen, baina orain berriua ekarri duzu, bi atal gehiturik. Zahartzeaz, bata; komentuko bizi gogorraz, bertzea. Gai inportantea da xahartzea, baina jendeak ez dira ausartzen hartaz

mintzatzen, ezta hiltzeaz ere! Ni mintzatu naiz etxea ukaiteaz, eta xahartzearen abantailez eta desabantailez. Adibidez, erretretan sarturik nahi bertze denbora duzu zuk maite dituzunen egiteko: yoga, tai ji, esportak, konferentzietara joatea... Eta izkiriartzen ahal duzu, eta leitzen, eta pintatzen... Baina, badakizu, ez duzu «xahar» hitza erraiten ahal, ez da ontsa ikusia; eta, bertzalde, xaharrak baditu bere sekretuak: inkontinentzia, sorreria, memoria galtzea, bista ere galtzea, akidura... eta mina, beti bada mina! Buruan ez bada, da gerrian, eta gerrian ez bada da oinean. Beti da zerbait min. Eta bada ere haur izaitea itzultzen diren pertsonak. Ene auzoan, Tolosako tren-geltoki ondoan bizi bainaiz, zenbait pertsona adineko elkartu gara xahartze ona izaiteko xedez. Badugu herriko etxearen lokal bat, eta mintzatzen gara azken urte hauetan ditugun gogo eta esperantzez. Nik, bederen, badut bertzeak laguntzeko gogoia oraino.

«BEHAR EZ DUGUNA DA ESTEREOTIPOAK ELIKATU ETA IRUDITERIA MUGATU»

ELURRE IRIARTE

(H)ilbeltza ekimeneko aurpegi ezagunenetakoa, baina, batez ere, ekintzaile, antolatzaile, idazle, irakurle...

.- Zergatik ote da Baztan hain iradokitzailea?

Ez dut uste Baztan bereziki iradokitzailea denik, eta guttiago nobela beltz batendako. Bertze edozein toki bezain inspiratzailea da edo izan daiteke, eta nobela beltzaren kasuan edo edozein literatura motatan. Gehiago da idazlearen abilezia toki horretan kokatua, zerbait beltz imajinatzeko, idazteko, sortzeko. Nonahi egon daiteke ustelkeria, krimena, gorrotoa edo maitasuna. Uste dut gehiago dela literaturaren bidez sortzen den edo sorrarazten duten iruditeria. Hasmentako nobela beltz klasiko gehienak hiri handietan kokatzen zituzten; gaur egun, ematen du landa-eremuari eman nahi izan zaiola horren potentziala, baina argi dago nobela on bat idazteko ez duzula bereziki Baztan bat behar.

Preseski irudi hori hautsi nahi izan dugu; ez dakit lortu ote dugun edo gehiago elikatu, egia erran. Baztanek iruditeria bikoitza bildu du: batetik, leku zoragarria, berdea, bukolikoa da, eta bertzetik, iluna, beti euripean, jende goibelez betea, krimenerako aproposa. Bakar bat ere ez da, edo biak batera, nahi duzuna.

.- Hasieratik zaude (H)ilbeltzan. Lehen ediziotik azkenera, zein da aldea antolatzaile zaretenon ikuspegitik?

Hamar urte hauetan, urtez urte izan ditugun solasaldi, mahai-inguru edo liburuekin ikasi dugu, baina ez bakarrik nobela beltzari buruz, baita kulturaz, literaturaz, eta bertze zenbait gai aunitzi buruz ere. Erraten ahal dugu, nobela beltzaren behin betiko definizioa ez badugu ere, ikasi dugula bereizten, badakigula guretako momentu honetan zer ez den beltza. Eta horrekin batean, ikasi dugu gai, jende eta diziplina desberdin aunitz biltzen ahal dituela beltzak. Aukera anitz eskaintzen digula.

Antolaketa aldetik, berriz, errazago egiten zaigu orain lehendabiziko urtean baino. Hasmentan dena zen berria, eta buruhauste dezente izan genituen; baina urtetik urtera konfiantza hartu dugu gure buruarengan (taldearengan). Jendea ezagutu dugu bidean, eta erreferentziek eta ideiek elikatu dute (H)ilbeltza. Aldatu ez dena, urte hauetan guzietan, dirulaguntzekin izaten den lana. Horren menpe gaude modu batez edo bertzez, eta indar

handia xahutzen dugu sortzaileak modu duin batez ordaintzeko behar dugun sosa lortzeko. Trabak eta dokumentuen eskaerak ikusita, maiz sentsazioa izaten dugu administrazioak ez digula sosa eman nahi izaten.

- Kontaiezaguzu pittin bat orain artekoa. Nola funtzionatzen duzuen, zenbateko lana ematen dizuen, zer harrera duen, nola hautatzen dituzuen gonbidatuak...

Hasi ginelarik, mahai-inguru bat antolatzeko bildu ginen, Baztan eta nobela beltzaren arteko harremana aspalditik heldu zela erakusteko, eta bidenabarkoan nondik eta norat ikusteko; baina, elkartu ginelarik ideiak borborka atera ziren. Ilusioz animatu ginen, eta ohartu orduko astea antolatua genuen. Arras ongi pasatu zen dena, guk ere gozatu genuen, eta horrek ekarri zuen bertze edizio guzietarako gasolina. Astea akitzen dugularik, balorazio-eguna egiten dugu, eta ordurako ideia berriak izaten ditugu, maiz astean berean sortzen diren hartu-emanetatik bilduak: proposamenak, probokazioak.... Horiek denak zaku batean sartu, eta irailean hasten gara ondoko urtekoa antolatzen. Harrera ona izan du hasmentatik; kopuru ederra elkartzen gara, bada interesa, eta sentsazioa da jendeak guk bezain ongi pasatzen duela; maiz errepikatzen dute, eta bada urtero baldintzarik gabe

Nobela beltzak, niretzat, lortu
behar du hiltzailea nor den
jakin behar ez izatea, tramak
eta idazketak indar handiagoa
izatea,

Niri lehendabiziko orritik interesa piztu behar dit edozein nobelak, berdin du beltza izan edo ez, eta berdin du nola egiten duen: gaiarekin, idazkerarekin, esaldi batekin...

eta huts egin gabe etortzen den jende kopuru bat ere. Publikoa beti da inportantea, gauzak antolatzeke eta antolatutakoarekin ongi pasatzeko. Gonbidatuak hautatzeko, berriz, ateratzen diren ideien arabera izaten dira, edo interesatzen zaigun gaiaren arabera. Guretako antolatzea nahiko genukeena antolatzen dugu, eta gaiarekin loturaren bat izanen lukeen sortzaileei tiraka aritzen gara, edo landu nahiko genukeenari buruz nor animatuko litzatekeen bilatzen.

- Anekdotarik?

Aunitz, baina ez hemen erratekoak. Kontatzeko modukoa da 2017an gertatu zitzaiguna. Kasik urtero izan dugu esku beltz bat gure asteari trabak paratzen, baina «Fikziorako argudioak politikaren trama beltzetik» mahai-inguruan sobera estutu gintuen: bi hizlari eta aurkezlea edo gidaria ziren etortzekoak, baina bata bertzearen ondotik erituz joan ziren, eta ordezkari batek hitza eman orduko egun pare baten buruan eri zen. Kazetariak ziren, eta mahai-ingurua entzun eta gero ulertu genuen esku beltzaren temazukeria: Euskal Herrian gertatutako gai errealak kontatu zizkiguten nobela aunitzetarako, politika tarteko. Mahai-inguruaren gidariak, berriz, analgesikoak eskutan gidatu zuen solasaldia.

- Zer ematen dizu ekimenak zuri zeuri?

Plazera. Interesa sortzen ahal duen zerbait antolatzearen plazera; antolatutako hori gozatzearen plazera; jendearekin hori partekatzeke plazera; Baztan eta, beraz, landa-eremua erdigunean paratzearena; literaturaz, kulturaz eta horiek ekartzen duten guziari buruz ikastekoa. Nekearen plazera ere bai, zergatik ez. Denbora eskaintzen diot (H)ilbeltzari, baina badu buelta, eta mundu bat deskubritzeko gelditzen zait astea pasatu eta gero edo astea antolatzen ari garelarik ere. Nobela beltza da aitzakia, baina solas, eztabaida eta hausnarketa anitz izaten ditut (H)ilbeltzan, baita ondotik ere. Azken finean, kritika soziala egiten duen literatura plazaratzen badugu, hor ditugu gure pentsamenduak.

- Dirua barra-barra edukiko bazenute, zer gehituko zenioke (H)ilbeltzari?

Hasteko, ez ginateke dirulaguntzak eskatzen ibiliko, hori deskantsua!

Ez dakit taldekoak ados egonen diren edo ez, baina sos parrasta izan behar eta nik argitalpenen bat eginen nuke: urtez urte bildu ditugun ipuin beltzak liburu batean publikatu, edo nobela beltzen idazleen poema-bilduma, edo dokumentalen bat akaso, itzulpenak, anekdoten bilduma beharbada... Atzeritik ekarriko

nituzke urtero idazleak eta horiendako interpreteak. Ideiak ez genituzke faltan, hori segur!

Badira sos faltarengatik egin ez ditugun zenbait kontu ere, noizbait bururatu baina baztertu behar izan ditugunak: argazki-erakusketa bat, grafiti edo horma-irudi bat, bideogintza-ikastaro bat...

- Nobela beltza genero salduenetarikoa da, baina ez da beharbada oparoena euskal literaturan, ez sormenez, ezta itzulpenez ere. Zer behar genuke? Zer ez dugu behar?

Hor, Igela bezalako argitaletxe batek alimaleko lana egin zuen euskal literaturan klasiko beltzak txertatzen. Horretan segitu beharko genuke, norbaitek hartu beharko luke lan hori. Guk bi urtetik behin nobela beltz bat itzultzeko beka ematen dugu, Baztango Udalarekin eta Txalaparta argitaletxearekin, baina gutti da. Eta sortzeko berdin, badugu gure historian nahi bertze kontu nobela beltz batek ederki kontatzen lagunduko lukeena; fikziotik gure historia kontatzea, adibidez.

Ez duguna behar da estereotipoak elikatu, iruditeria mugatu.

- Zer da zuretzat nobela beltz on bat irakurtzea? Zerekin konpara liteke?

Niri lehendabiziko orritik interesa piztu behar dit edozein nobelak, berdin du beltza izan edo ez, eta berdin du nola egiten duen: gaiarekin, idazkerarekin, esaldi batekin... Baina beltzaren kasuan gertatzen den gai beltz horrek erakarri behar nau, intriga sortu. Hori nola? Ezagutzen ez dudan mundu bat erakutsi behar dit, edo ezaguna zaidan mundu baten azpiko aldea. Lortu behar du hiltzailea nor den jakin behar ez izatea, tramak eta idazketak indar handiagoa izatea, hiltzailea nor den jakitea baino. Batzuetan, hasmentatik dakizu nor den hiltzailea, edo hiltzailerik ez dago, baina nobelaren kontakizunak ez dizu bakerik ematen. Hor gozatzen dut nik gehien. Aspaldi aspertu nintzen lehendabiziko orrian emakume bat hila agertzen den horiekin. Bai, bada kritika bat, bada gizarte matxistaren plazaratzea, baina sorpresa gutti eskaintzen dituzte. Tramak sorpresaren bat izan behar du, espero ez duzun zerbait, hori ere aunitz maite dut.

«BESTE ERREGISTRO BATZUK JASOTZEA ETA NOLABAITEKO ARGOTA SORTZEA ESPERIENTZIA POLITA IZAN DA»

DAVID ZAPIRAIN

Farmazia Beltza argitaletxeko arduradun, Ereiten Kultur Zerbitzuak enpresaren sortzaile eta kudeatzaile, xaxatzaile, hainbat liburu historikoren egile...

Argitaletxe gisa euskal literaturaren orbitara iritsi berriak zaretela esan liteke. Nolatan? Zein eldarniok emanda?

Ez dakit nolatan bat ba ote dagoen. Literaturaren mundura iritsi baino gehiago, esango nuke ez garela inoiz auto-ediziotik eta «egin ezazu zuk zeuk» mundutik joan. Modu batean edo bestean egin duguna (fanzineak eta abar) egiten jarraitzen dugu bestela ere, baina orain argitaletxearen gerizpean.

Zein planteamendu daukazue?

Ez dugu planteamendurik.

Etorri ahala ateratzen al dituzue gauzak?

Bai. Orain arte egin ditugunak lagunen arteko proiektuak izan dira batez ere, hau da, lagunek ekarritakoak edo lagunei ziria sartuta sortutakoak, eta hortaz, nahi dugulako egin dugu. Egia da hor badela ildo berri bat, gauzak enkarguz edo norbaitek eskatuta egitea, alegia. Kasu horietan, publikazioari berari erreparatu izan diogu: zer den, eta, batez ere, interesgarria iruditzen ote zaigun. Beraz, hau ez da proiektu komertzial bat, baina horrek ez du esan nahi dirua bota nahi dugunik. Etekin ekonomikorik gabe aritzeak ez du esan nahi etekinik ez dagoenik. Eta, alderantziz, enkargu bat egiten badigute, horrek ez du esan nahi gure lana oparitzen dugunik.

Komikiari asko begiratu diozue. Zuen zaletasunagatik, ziurrenik.

«Egin ezazu zuk zeuk» esparruan, garai batean, *Napartheid* zen komikia ateratzeko bidea. Zaletasun hori ez dugu inoiz galdu, eta horren ganean egindako hausnarketa bakarra honakoa dela esango nuke: gauza aspergarriei eta argitalpen oso estandarizatuiei aurre egin nahiak bultzatu gaitu. Horrez gain, orain dela gutxi arte kultura popularrari, eta horren barruan komikiari, erakutsi zaion mespretxua ere akuilu izan dela esango nuke. Izan ere, nola liteke mundu mailako bestsellerrak ez edukitzea euskarara itzulita, komikian bederen? Kezka horretatik abiatu ginen Zero Calcareren bila, bere lanak argitaratzen hasi ote gintezkeen galdetu genuenean. Eta zein izan zen erantzuna? Bada, zain zeudela, eta bazela garaia euskarara ekartzeko asmoa agertu izateko. Kultura popularra den heinean eta oinarrizko literatura gurera ekarrita behar dugun heinean, egin egin genuen Zero Calcarerena. Bestalde, komikian klasikoak izan direnak jada euskaratzen hasiak direla ikustea ere polita da.

Natasha komikiaren prozesua bestelakoa izan da.

Aipatutako bi komiki horietan garrantzi handia hartu du hizkuntzak. Beste erregistro batzuk bilatu dituzue, nahita edo nahi gabe.

Bietan nahita, eta ezinbestean. Ez gara ergel arloteak, baina kultura popularrean murgilduta gaude eta erregistro hori falta zen.

Zero Calcareren erregistroa obraren baitan dago, ezin da bereizi edo itzultzerakoan aldatu, batez ere *Hondamuinean* obran. Hor erabiltzen den erregistroa hiperbolikoa da, baina obraren parte da, ezin da banatu. Italierazko bertsoian ere horrelaxe da. Beraz, beste erregistro batzuk jasotzea eta nolabaiteko argota sortzea esperientzia polita izan da. Bitxiak izan ziren Kataluniatik iritsitako hainbat komentario; esaterako, nola ote den posible euskaratzea, haiek uste zutelako ezin zela katalanez jarri. Eta bitxia da, katalana eta italiera hizkuntza bera baitira ia. Frantsesez ere bada edizioren bat edo beste, liburuaren atzealdean hiztegia dakarrena. Hori barregarri samarra iruditzen zaigu, zentzugabea.

Natasharen kasuan, berriz, pertsonaiak oso ezaugarrituta daude eta oso nabarmena da. Bistan denez, zinemari estuki lotuta dago, eta zineman pertsonaia bakoitzari bere azentua eta hizkera onartzen bazaizkio, hemen ere hala behar luke. Baina komikiaren parte bat idatzia denez, pertsonaiek erregistro propioa izatea kasik iraintzat hartzen da. Izan zen protestarik, bai, pertsonaietako batek nolatan ez zuen euskara jaso eta abar. Ez dakit jendea non bizi den eta besteek zer euskara-maila izan behar luketela uste duten, baina jendeak ez du euskara jasorik bere eguneroko bizitzan, eta bakoitzak bere ezaugarriak behar ditu: potolo, lirain, txiki, azentudun...

Agian, bakoitzak liburuari eskatzen dion funtzioagatik izan liteke. Eredugarri izan behar ote duen, etsenplua eman behar duen...

Hori baino gehiago, nabaritu beharko lukete zer-nolako maila duen itzulzaileak, eta Zero Calcareri buruz ari naiz. Zero Calcareren itzulpenak argot bat osatzeko edo sortzeko aukera ekarri baitio euskarari, hori ez baitago arautua. Guk asmatu egin dugu, jakina. «*Hondamuinean* komikiaren itzulpena eredugarria da, nire ustez. Pertsonaia bakoitza ezaugarritzeko sekulako lana egin behar izan da. Oso lan polita iruditzen zait.

Idazle on bat izan duzelako horren atzean.

Hori hasieran esandako puntuaren barruan sartzen da: gurea lagunarteko proiektua da, eta idazle bikain horrek, Koldo Izagirrek, lagun bezala parte hartzen du.

Bildumarik ez duzue sortzen, erabat eklektikoa da dena.

Edo beharbada bildumak osatzeko bideak sortu ditugu, nahiz eta lehen zenbakian gelditu garen eta ez ditugun oraindik osatu. Bagenuen proiektu bat, *Zubi* izena jarri genion, eta hor liburu bakoitzak bi alde osagarri izatea izan zen asmoa. Lehena atera genuen, eta, horren ondotik, zer planifikatu ote genuen ahortzi zitzaigun. Horregatik, hobe ezer ez planifikatu.

Ikusgarritasun eza da liburu askoren gabezia. Zuei ere gertatuko zaizue, liburu onak atera, baina agerikoak ez izatea inon, ahalegina eginda ere.

Bai. Gabezia hori jokoaren parte izan da beti. Izan duguna baino ikusgarritasun handiagoa lortzeko gaitasunik ez dugu guk. Hala eta guztiz ere, iruditzen zaigu, berriz ere lagunen inplikazioari esker, Euskal Herri mailako hedabideetara iristea lortu dugula, eta oharkabean pasa bazen ere, gure egunkari bateko azalean izan ginen komiki batekin. Hori ez da batere ohikoa. Ikusgarritasun eza gure kultura-ekoizpenaren parte da, asko baitago, batzuetan oso kontzentratuta gainera, eta oso nabarmena behar du izan agerian gelditzeko. Halere, gure medioen laguntzaz eta argitaletxe honetan publikatu dutenen inplikazioaz, sarean badago. Literatura izan denean, saio literarioetan ere agertu da. Orain esaten den bezala, ekosistemarik gabe, ikusgarritasun handiagorik ezin eskatu. Bestalde, hainbat tokitara iristea ez da gure ardura, banatzailearena baizik. Kito.

Zer falta du euskal letren munduak? Lehen hari bat aipatu duzu: munduko komikien itzulpena falta da.

Halere, aurrerapauso inportanteak eman dira. Denok irakurri ditugu *Tintin* eta *Asterix* euskaraz, eta hori, egia esan behar bada, mirari hutsa da, ez zait beste hitzik bururatzen. Baina zer-nolako atzerapausoa eman dugun ere adierazten du horrek: orain dela 40 edo 45 urte normala zen punta-puntakoa euskaratzea, eta pasatu behar izan dira hainbat belaunaldi *Xabiroi* agertzeko edo orain egin diren urratsak egiten hasteko komikigintzan. Beste adibidea mangan dugu. Ikaragarri saltzen da munduan, eztanda egin duela esango nuke, European jada erotzeko modukoak baitira argitalpenen kopuruak, eta orain dela gutxi arte ez zegoen batere. Bereziki gaztetxoei zuzendua da, eta zein erraza den esatea gaztetxoek ez dutela euskaraz egiten, edo iragarki patetiko batzuk egitea, esanez, zuk ez baduzu euskaraz egiten zure seme-alabek ere ez dutela egingo. Zona erdaldunetan oso egokia agian, baina beste hizkuntzetan lor dezaketen aisia kalitaterik galdu gabe ematen ez badiezu, euskara eskolako gaia besterik ez da izango. Orain badituzte manga batzuk euskaraz, eta hori batzuentzat drama da, normalizazio-prozesuaren parte izan beharrean. Azkenean, haurren heziketa kontuetan, gure gurasoak baino erreakzionarioago bihurtu gara. Tebeoak itsusiak ziren haurrentzat, gutxietsi egiten ziren, baina gure gurasoek ez zuten ikuspegi hori kultura popularrari buruz. Gu elitista nazkagarriak gara.

Manga on asko dago.

Eta literatura ofizial txarra ere asko.

Zer dute soberan gure euskal letrek?

Ez nago kualifikatuta horri buruzkorik esateko. Genero asko dago oraindik garatu gabe. Zientzia fantastikoan gauza txikiak agertzen hasi dira orain, baina beno. Asimovek zer du euskaratua? *Ni, robot*, edizio xume eta egokitu batean. Zer gertatzen da? Hori irakurriko genukeenok jada irakurrita dugula beste hizkuntza batean. Baina iruditzen zait oraindik ere poz pixka bat falta dela. Poza eta imajinazioa falta da. Gure gizartea islatzen duten lanak, ez dakit nola esan,; ez naiz kritikoa, baina beste mota batekoak ere behar genituzke.

HEGATS

Ikusgarritasun eza gure kultura-ekoizpenaren parte da, asko baitago, batzuetan oso kontzentratuta gainera, eta oso nabarmena behar du izan agerian gelditzeko.

GARAZI KAMIO

«HIZKETAN AKTIBOAK DIREN IKASLEAK NAHIKO NITUZKE»

Idazle eta irakasle, sarri ikusten den binomioa da. Zer eman dizu zuri uztardura horrek?

Esango nuke idazleok barruan dugun komunikatzeko behar hori hein handi batean asetzen duela irakaskuntzak, etengabe baikaude sortze-lanetan. Ikasgela batean sartzea da antzerki-obra bateko protagonista eta aldi berean zuzendari izatea bezala: ustez gertatuko dena planifikatuta daramazu buruan, baina gero publikoa aktore-lanetan hasten da, eta gidoia berriz idatzi behar duzu.

Ikasleei erreparatuta hainbat gauza ikasten dira; esaterako, irudimen amaigabea dute, eta horrekin jolasean hastean, sekulako lanak sor litezke.

Egoera serioetan ere idazleoi zaplatekoa ematen digute: maiz, testuak idazten ditugunean protagonista idazlea edo kazetaria izaten da, nobeletan esaterako. Gizartearen benetako protagonistak ikasleen familiak dira: dramak, egoera absurdoak edo umorez beteta datozenak ez zaizkie idazle edo kazetari protagonistei bakarrik gertatzen, gizartearen zati handi eta, tamalez, ikusezinari ere bai.

Baliatzen al dituzu bateko esperientziak bestean? Alegia, irakasle gisa ikusten duzuna baliatzen al duzu gero idazteko, eta alderantziz?

Badut egoera kuttun bat memorian gordeta: haur literaturako nire lehen lana idatzi nuenean, garai hartan ikasle nituen haurrak jarri nituen liburuan. Jolas baten modukoa izan zen: bakoitzak bere buruari izena aldatu behar izan zion, eta, handik eta hemendik tiraka, denak liburuan idatzi nituen. Gerora, Eider Eibarrek ederki ilustratu zuen gela osoa. Ekainean amaituko dute batxilergoa ikasle haiek, eta oraindik gogoan dute garai hartan pasatu zena.

Hizkuntzari eta Literaturari lotuta, eta irakasle lanetan ari zarela, zer behar duzu ikasgelatik etxera pozik joateko?

Hizketan aktiboak diren ikasleak nahiko nituzke. Ordu asko pasatzen dituzte pantailen aurrean, eta iruditzen zait, euskarazko idazketan eta ahozko adierazpenean atzera egin dutenaren argi gorriak piztu diren honetan, etxean jasotzen dituzten

Ikasgela batean sartzea da antzerki-obra bateko protagonista eta aldi berean zuzendari izatea bezala: ustez gertatuko dena planifikatuta daramazu buruan, baina gero publikoa aktore-lanetan hasten da, eta gidoia berriz idatzi behar duzu.

BESTE MODU BAT... ...IDAZKUNTZA ETA IRAKASKUNTZA UZTARTZEKO

GARAZI KAMIO

HEGATS

Esango nuke idazleok barruan dugun komunikatzeko behar hori hein handi batean asetzen duela irakaskuntzak, etengabe baikaude sortze-lanetan. Idaztea gustuko duenak irakurtzea maite du. Jarduera absurdoena egiteko ere asko pentsatzen dute, irudimenetik tira egin nahi dute emaitza ona lortu ahal izateko.

hizkuntzetan beste horrenbeste gertatzen dela. Interakziorako gaitasuna murrizten ari zaie hainbat ikasleri, eta hori iraultzen duten egoerak sortzea eta hizketaldiak behartzea da lehen pausoa. Hortik idazketara pasatzen baditugu, pozik joan ninteke bueltan etxera.

Hizkuntzari eta Literaturari lotuta, eta irakasle lanetan ari zarela, zerk uzten zaitu lur jota?

Gizartea erlauntza handia den heinean, familia bakoitzaren lehentasunak aldatzen ari dira. Aurreko batean irakurri nuen badirela familiak gelako liburutegirako liburu bat erosteari ezezko borobila ematen diotenak. Aldiz, oraindik hegemonikoa den futbolerako sarrerak, kirol-jantziak eta abarrak erosteko ez dute birritan pentsatu beharrik izaten. Haurren eta gazteen etorkizuna idealizatzen dugu, agintari politikoengandik abiatuta eta gizartea uberan dela: haur eta gazte sentiberak, kultura-maila handia erdietsiko dutenak, konprometituak eta eleanitzak nahi ditugu, baina horren guztiaren ardura eskolari uzten zaio. Eskolatik irten behar direnerako, ikasleei profil bat sortzen diegu; baina lan horren karga eskolari ezartzen zaio. Etxekoekin elkarlanean ez bada ezer egiten, jai daukagu.

Gazteei irakurzaletasuna pizteaz asko hitz egin izan da. Ondo egiten al dira gauzak? Zer protokolo jarraitzen da? Nondik jotzen duzu zuk, eskolan eskatzen zaizunaz harago, irakurtzea atsegingarriago edo aberasgarriago izan dadin?

Aurreko belaunaldietan bezala, orain ere badira irakurtzea plazerarekin lotzen duten ikasleak, eta badira tutoreak behartuta irakurtzen dutenak ere. Gelako liburutegiak osatzen direnean, eurek gogoko izan duten liburu bat ekartzen dute apalategiak osatzeko. Gero, irakurtzeko liburu hautatzean, batzuek besteei ematen dizkieten gomendioak dira azken batean zaletasunetik tira dezaketenak. Beste bi faktore ere badira erabakigarriak: etxean zer ikusten duten eta guri arrotza zaigun zerbait: natibo digitalak izatea. Pantailan topatzen dute entretenimendua maiz, jaio zirenetik ezagutzen duten zerbait baita. Baina etxetik eta eskolatik tiraz gero, irakurzaletasuna plazer izugarria dela helaraz diezaikegu.

Irakurzaletasuna ez ezik, idazteko zaletasuna ere bilatzen duzula esan liteke, idazten jartzen baitituzu ikasleak. Zer diozu horretaz? Ba al duzu estrategia berezirik horretarako? Bide batez, konta esperientzia (nola hartzen duten ikasleek, zer gairi heltzen dioten, zuk ematen ote diezun ala haien esku uzten ote duzun aukeraketa, zer zuzentzen diezun, zer argibide eta laguntza ematen, notarik ematen ote diezun, zer baloratzen duzun... Egoki ikusten duzuna).

Nire ikasleek 12 urte dituzte eta, adin horretako gaztetxo gehienek bezala, umorea izugarri maite dute. Badira gaztelaniaz *Cuadernito de escritura divertida* izeneko koaderno batzuk. El Hematocríticok

eta Olga Capdevilak sortutakoak dira, eta Blackie books etxeak argitaratzen ditu. Ikasleak idazten jartzeko egoera absurdo zein dibertigarriak proposatzen ditu, irudimenarekin jolasean aritzeko. Jarduera horiek euskarara ekar litezke, eta hizkuntzarekin berdin-berdin jolastu. Gustuko dute irudimena erabiliz proposatzen zaiena idaztea; adibidez: «jolas-parke negargarrienera zoaz, Kutrelandia du izena. Nolakoak dira atrakzioak? Zer eskaintzen da jateko? Marraztu maskota negargarria». Irudimena jolasean jartzea ezinbestekoa da, eta ez soilik akademikoki zurruna dena idaztera bultzatzea. Biak dira lagungarri bata bestearekiko: idazketaren alde ludikoa ere baliagarri izan liteke etorkizuneko idazleen lehen zuntzak sendotzeko.

Zer behar du gazteak edo ikasleak, bere kabuz idazteari ekiteko?

Gaztearen ingurukoek idazte-prozesua beste edozein zaletasunen pare ikusten badute, gazteak lasai ekingo dio idazteari. Nerabezaroa ez da garai samurra: lotsak datoz, eta ingurukoek norberarekiko duten iritzia eta pertzepzioa positiboa izatea ezinbestekoa da gehienentzat. Egiten dutena modu naturalean ikusten badute ingurukoek, errazago egingo zaie idazketaren munduan murgiltzea. Gure garaian ez genituen tresna eta baliabideak dituzte: edozein testu eskura dute sarean, eta literaturaren diziplina amaigabeetan murgil daitezke. Beharbada, nerabea den ikasleak isilpean gordeko du idazteko zaletasuna edo baliteke pare bat urtetan ezer ez idaztea. Emango dio buelta: noizbait bueltatuko da idaztera. Gure zeregina da idazketa-prozesua kirolaren edo musikaren maila berean jartzea. **Zer idazten zenuen zuk, zure ikasleen adinean?**

Gogoan dut lotsa izugarria ematen zidala idazten nuela esateak, eta barregarritzat jotzen zuten nire inguruko batek baino

gehiagok. Gero isilpean hasi nintzen zerbait idazten, baina ez dut oroimenean ezer berezirik. Oroitzen dut koaderno laranja bat erosi nuela eta 13 urte nituela lagunei esan niela liburu bat idatziko nuela. Bazen bat barre egin zuena, eta noizean behin galdetzen zidan, ziria sartu nahian, ea noiz argitaratuko zuten nire liburua. Urteak pasatu ziren, eta etorri zen lehen lana. Ikaskide hartaz gogoratu nintzen, eta helburua lortu nuela esan nahi banion ere, nahiago izan nuen prentsa bidez jakin zedin.

Zu izan zinenaren moduan ikusten al dituzu gaur idazten hasten direnak, ala aldatu egin dira gauzak?

Nire kasuan, ez dut garai hartako irakurketa sistematizaturik oroitzen: orain, irakurtzera *behartu* egiten dituzte. Letra etzanetan idazten dut hitza, eurek sortutako liburutegitik hartzen baitituzte liburuak, eta, bestalde, irakurtzera bultzatzeko ezinbestekoa delako. Egungo ikasleek fitxa bat bete behar dute irakurri dutena gustuko izan duten ala ez esanez, laburpen bat osatuz... Gure garaian ez zen halakorik. Komikiak desberdinak dira egun. Guk *Ipurbeltzetik* jasotzen genituen, *Tintin*, *Asterix*... Orain, esaterako, manga edo anime gehiago irakurtzen dute, gure eskuetara iristea oso zailak zirenak.

Bada gauza bat ez dena askorik aldatu: idaztea gustuko duenak irakurtzea maite du. Jarduera absurdoena egiteko ere asko pentsatzen dute, irudimenetik tira egin nahi dute emaitza ona lortu ahal izateko.

NAGORE JIMENEZ

IHINTZA OSTOLAZA

«KULTURA ESPERIMENTARAZI EGIN BEHAR GENIEKE IKASLEEI»

Baionako etxepare lizeoko irakasleak. Pasioz bizi eta hezi, euskaraz.

Zer panorama ageri zaizue ikasleak hartu berritan? Eta lizeoa amaitzean?

Nagore: Ikasleen panoramaz hitz egin baino lehen, panorama orokorraz hitz egin beharko genuke. Eta egoera kaskarra da: bi hizkuntza hegemonikoz eta kultur erreferentzia indartsuz inguratutik gaude. Beraz, esango nuke panorama ez dela ona, ez lizeora helden direnean, ezta lizeoa bukatzean ere; baina lizeora iristen direlarik, hazia erein egin dela erran genezake, eta amaitzean loratzen hasiak direla.

Ihintza: Nagorek errandakoari beste dimentsio bat gehituko nioke: pertsonaren bilakaerarena. Izan ere, 14-17 urteko ikasleekin ari gara, eta, adin tarte horretan, hiru urtean, sekulako bilakaera egiten dute, sustut, haien nortasunean, jarreretan... Beraz, lizeoan sartzen eta ateratzen dena gazte bera da, baina ez da berdina. Menturaz, panorama sobera baikorra ikusten dut, baina erranen nuke lizeoan zerbaiten parte sentitzen direla, eta bistan da, ez da soilik kurtsoei esker, hori zati ttiki bat besterik ez da kohesioaren eraikuntza. Lizeoaren antolaketak, barnetegiak, kanpoko jarduerak badute sekuleko eragina horretan. Gainera, Ipar Euskal Herriko bazter guzietakoak elkartzen gara, gazteak eta helduak. Etxepareko ikasleak nonahi atxematen dira inplikatuak: herriko jardueretan, EHZN... Ondorioz, Etxeparera heldu den gazteari espazio bat idekitzen zaio, harreman-sarea handitzeko aukera. Euskarari dagokionez, badakigu gorakada gertatzen dela, eta hain segur baikorregia naizela, baina zinez erranen nuke euskararekiko errespetua eta atxekimendua indartzen dutela.

Zenbaterainoko garrantzia du adinak?

Nagore: Adina oso garrantzitsua da. Haien nortasuna eraikitzen hasiak dira, aldaketa handiko garaia da haientzat, eta helduok dioguna askotan «bigarren» maila batean ezartzen dute. Malkoen artean diot, azkenean guk esandakoak indarra baitu, nahiz eta berehalakoan ez ikusi. Horrez gain, hitzen bidez esaten duguna bezain garrantzitsua iruditzen zait egiten eta sentitzen duguna: transmisioa ere hor dago.

Ihintza: Hala da, eta arestian aipatu ildotik, Etxeparera jiteak gazteari espazioa eta harreman-sarea handitzea eskaintzen dio, eta hori helduarekiko «independentzia» emozionala garatzen eta eraikitzen den adinean gertatzea oso baikorra da, xantza bat da. Bestalde, perteneziaz gain besteenganako idekidura lantzea (helduok ere ikasi behar genukeena) garrantzitsua da. Gure komunitatea, haiendako Etxepare dena usu, Etxeparen

ez direnekin partekatu behar dutela jendartean, dinamika eta sinergiak sortzeko. Adin horretan kontzientzia hartzea ezinbestekoa da, euskaldun eta herritar ekintzaile gisara.

Azkenik, gure herri-heziketaren izpirituak kontuan hartu behar du adina, gure praktikak koherenteak izan daitezen kurtsoan eta lizeoaren antolaketan. Baina hori ez da beti erraza, sustut, biziki handitu garen honetan, eta ez dakit beti asmatzen dugun. Baina segur da gure proiektuaren iparrorratzetarik bat izan behar duela.

Ikasgaiez harago, zer balore irakatsi nahi zeniekete ikasleei, edo zer mezu pasarazi?

Nagore: Gure proiektuaren helburuek dioten bezala, jendartean ekintzaile eta eragile izanen diren ikasleak nahi ditugu, izpiritu kritikoa dutenak, eta horretarako tresnak eskaini behar dizkiegu. Euskaratik kolektibo azpiratuei argia eman behar diegu, klase-nahiz genero-ikuspegia kontuan hartuz. Balore horiek transmititu nahi dizkiegu. Mundua betaurreko ezberdinez ikusteko gaitasuna edo ahalmena izan dezaten nahi dugu.

Ihintza: Hori da funtsa. Horretan trebatu nahi genituzke. Bestalde, euskarak mundu bat duela, eta mundu hori bizitzeko eta gozatzeko emeia. Horrez gain, hezitzaile garen heinean denok toki bat dugula sentitzea eta bizitzea gelan, lizeoan, kanpoan... Amets egitearen balioa, eta lurtarrago jarritz saiatzearen, ez amore ematearen balioa... Elkarrekin funtzionatzearen balioa. Eta aipatu balio horiek euskaratik egiten baditugu, euskarari zentzua emanen diogu, balore afektiboan eta atxikimenduan eraginen du baikorki.

Erraza al da transmisioa?

Ihintza: Testuingurua ikusita, ez. Zernahi gisaz, transmititzea zer den ere definitu behar genuke. Usu, jakintzen transmisioaz ari gara: altxor bat bezala irudikatzen dugu, pakete bat pasatzea... Eta estresa sortzen du, hainbeste baitago! Euskarari doakionez, errazagoa da praktika eta baloreen koherentzia eginez. Bai, ezinbestekoa da euskararen historia, Euskal Herriaren historiaren jabe izan gaitzen, literatura bertan kontestualiza dezagun; zentzua ematen dio. Baina gaietan eta jendarte-problematiketan artikulaturik egin behar genuke. Eta literatura sekulako tresna da horretarako.

Nagore: Hala da, hori ez da beti erraza, baina hori izan beharko litzateke helburu nagusia.

Zer beharko litzateke euskal kultura behar bezala transmititzeko?

Nagore: Kapitalsinbolikogarrantzitsuadugu,etalehenlerroanezarribehardugu. Erreferentzialtasunak landu eta ikasleei helarazi. Ez dakit zehazki zer behar den euskal kultura transmititzeko, baina iruditzen zait ez dela euskarako kurtsoetan soilik egin behar; haratago joan behar dugu, eta irakaskuntzaren ardatz izan beharko luke. Baina irakaskuntzatik haratago ere joan behar dugu, eta komunitatera zabaldu.

Ihintza: Nagorek dioenaren ildotik, ahalaz, kultura bizi gisara transmititu behar zaie; horretarako, esperimentarazi egin behar genieke ikasleei. Erronka zaila da hezkuntzaren antolaketa ez baita horretarako prestatua. Antzerkiaz ari bagara, antzerkia esperimentatzeko aukera behar dute, eta sortzaile ikuspegia indartzekoa. Bertsoekin gauza bera. Baina hori ez du eskolak bakarrik egiten. Nerabeen kasuan, bikaina litzateke haien ametsak, frustrazioak, iritzia bizitzeko espazio libre eta alternatibo bezala ikus dezaten. Baina bai, eskola-sistemak eta euskarako kurtsoek leku garrantzitsua dute hori guztia bultzatzeko garaian.

Zer behar da literatura irakasteko?

Ihintza: Jakinen bagenu... Erranen nuke, lehendik aipatutakoa kontuan hartzea. Nik uste, literaturan jantzia izateaz gain, hein berean hezitzaile-ikuspegia ukan behar dela literaturari beste dimentsio bat emateko. Edukia, baloreekin uztartzea, literaturan izpiritu kritikoa garatzeko tresna gisara. Horretarako, interesgarria da garai ezberdinetakoa testuak, leku eta genero ezberdinetakoa (ahozkoak barne) elgarrekin problematiken inguruan artikulatzea, gaur egungo jendarteko galderen eta gazteek dituzten kezken inguruan literaturatik hausnartzeko.

Nagore: Eta testuen dimentsio ludikoa aintzat hartzea, estetikarako gustuaz ohartaraztea eta amesteko espazio gisara erakustea. Literatura, gozatzeko eta sortzeko tresna. Erronka horietarako, pedagogia edota didaktika biziki lagungarria da, edo ezinbestekoa. Usu gertatzen da sekulako testu ederrak ukanik deus ez pasartztea edota bizitzea, eta, alderantziz, ustez testu kaskarragoekin, prozedura didaktiko egokiak plantan emanik zerbait gaitza pasatzea.

Baduzue obra kutunik programetan urtero sartzen duzuenik?

Nagore: Obra kutunak, bai, baina ez urtero programan sartzen ditugunak. Hala ere, beti hor dira, eta urte batean ez bada bestean erabiliko ditugu. Nik batzuetan «kanon» baten beharra dut, baina egia da kanon hori aldiro jarriko nukeela auzitan. Pentsatzen dut kasik edozein obra eraman dezakezula kurtSORa; gakoa lanketa litzateke, eta lanketa egiteko beti izan behar ditugu betaurrekoak prest, arestian erran bezala, euskaratik kolektibo azpiratuei erreparatuz eta egungo problematika edo gaiei lotuz. Dena dela, esan behar dut orain urtebete irakurritako liburu bat programan sartzeko eta lantzeko gogoia dudala; ez dut uste urtero landuko nukeenik, baina auskalo!

Ihintza: Noski, baditugu gure gustu pertsonalak, baina edozein obrarekin zerbait erdietsi behar dugunaren misioa sartua dudala iruditzen zait. Baditugu programak, baina nik, hautatzeko garaian, obrei eta autoreei modu isolatuan begiratu ordez, gaiei erreparatzen diet. Kontestuak biziki laguntzen nau obra edo testua lantzeko. Gero, jardueri (didaktikari) behar bezalako garrantzia eskainiz egiten dudala bidea uste dut.

Zerk motibatzen zaituzte (euskara- eta literatura-) irakasle gisa?

Nagore: Euskarak duen aberastasunak eta transmititzen dituen baloreak. Literaturak nor garen erakusteko duen gaitasunak; ikasleei zirrara berezi bat

Nagore: Une on eta goxo ugari izan ditut, baina momenturik onenak, zalantzarik gabe, kurtsoan ikasleak zoriontsu eta gogoz ikusten ditudanean, euskararekin eta euskal literaturarekin gozatzen ari direnean.

sortzeak eta harro sentiarazteak; ikasleak motibatuta ikusteak.

Ihintza: Euskaltzaletasunetik, herritartasunetik eta hezitzaile-ikuspegitik izan nahi nuke irakasle. Beraz, euskarako eta euskal literaturako irakasle izatea hautu kontzientea da.

Zer gomendio emango zenioke te euskal literatura landu nahi duen ikasleari? Eta batere gustuko ez duenari? Eta idaztea gustuko duenari?

Nagore: Lantzen jarraitzea... Euskal ikasketak eginez, Baionan zein Gasteizen, eta bi tokietan aritzeko aukera badu, askoz hobeto!

Maite badu, literatura-ikasketak egitera bultzatuko nuke, euskal literatura zehatz-mehatz landu ez arren, eta ondoren ikasitako hori euskal literaturara eraman dezan esango nioke. Baina batez ere gozatzeko bideak lantzera bideratuko nuke, eta anitz izan daitezke, egun badugulako oso bizia den literatura bat, eta gazteek biziarazten dutena, gainera!

Uste dut ez dagoela inor gustuko ez duena. Gerta liteke oraindik ez jakitea zer maite duen. Esan bezala, euskal literaturak nor garen erakusten digu, eta bide horretatik joko nuke, ahaztu gabe nor garen hori askotarikoa izan daitekeela; baina aniztasun funtzional hori ere kontuan hartu behar dugu. Euskal literaturari biderik ez ixtea gomendatuko nioke, gustukoa topatuko baitu.

Ihintza: Arrunt ados Nagorek errandako guztiarekin. Gehituko nuke literaturak ez duela beti berehala gozamina ekartzen, ez duela beti lehen kolpean zentzua ematen, baina saiatu behar dela. Hori ere literatura gozatzearen prozesua da.

Ihintza, urteak daramatzazu irakaskuntzan. Alderik edo eboluziorik sumatu al duzu?

Lehenik, 10 urtez %130 handitu gara. Hortik, ikasgela anitzez gehiago ukanik, gure proiektuaren kohesioan eragina duela sumatzen hasia naiz. Oraindik ere jasangarria da, baina mugamugan gaude. Horrek kalitatean eta heziketa-proiektuan eragina dauka.

Bestalde, lanbide-heziketa idekitzea oso baikorra izan da, hezkuntza-praktikak galdekatu ditugulako: lan-munduekiko loturak lizeoerekiko eta jendarteerekiko lotura azkartu du, eta hori biziki baikorra da. Dena eskolan ikasten denaren ideia hautsi baitugu. Gainera, sekulakoa da tarteka irakaskuntza-praktika arruntetan herrenago ibiltzen diren ikasleak lanbide-heziketan beste gaitasun batzuk eskuratuta loratzen ikustea.

Baikorra naiz, proiektu polita dugu eta behar-beharrezkoa. Euskaratik behatuz argi da, Iparraldeak eta Euskal Herriak murgiltze-eredua ezinbestekoa dutelako; baina sinetsi nahi nuke baloreen baitan eta herri-hezkuntza proiektu gisara zerbait egiten dugula. Sinetsi nahi dut, bestela biziki zaila izanen baitzait lanera joatea.

Nagore, espresuki erabaki omen zenuen Hegoaldetik Seaskara joatea. Esprika iezaguzu zergatik.

Esan behar dut pasioz bizi dudala egiten duan guztia, lana barne, eta egia esan, oso pozik nago hartutako erabakiarekin; egun ez nuke aldatuko, honek guztiak zentzu bat du niretzat. Lizeoko zein Seaskako proiektuarekin bat egiten dut, eta ikasleek asko ematen didate; pribilegiatu bat naiz.

Ihintza: literaturak ez du beti berehala gozamina ekartzen, ez du beti lehen kolpean zentzua ematen, baina saiatu behar da. Hori ere literatura gozatzearen prozesua da.

Zuen momenturik onena? Eta txarrena?

Nagore: Une on eta goxo ugari izan ditut, baina momenturik onenak, zalantzarik gabe, kurtsoan ikasleak zoriontsu eta gogoz ikusten ditudanean, euskararekin eta euskal literaturarekin gozatzen ari direnean. Ez dut esango egunero gertatzen denik, baina horrelako momentuak badira; eta, zinez, plazer bat da. Hunkigarriak eta onak diren beste une batzuk ahozkoak dira. Zenbait ahozko, jakina, ez denak; baina urrutira joan gabe, adibidetzat euskara berezitasuneko ikasleek egindako ahozkoak aipatuko nituzke.

Bestalde, momentu txarrak ere badira, nire kasuan hasiera izan zen zailena. Ez nintzen ikasle guztiengana heltzen eta hor etsituta nintzen, transmisioaren katea hautsia baitzen.

Ihintza: Bat nator Nagorerekin, ikaslea zoriontsu ikusteak ez du ordainik. Uste dut horregatik egiten dudala lan hau! Egia da hori hautematea ez dela beti erraza, ikasle guztiek ez dutelako berdin adierazten. Izugarri gustatzen zait ikasleen bilakaera ikustea, bereziki ikasle zaurgarrienak pertsona gisara garatzen ikustea. Hori sekulakoa da. Bestalde, haien pentsamendua euskaraz artikulatzeko, problematikak eraiki eta garatzeko duten gaitasuna, haien iritzia argudiatzen ikustea bikaina da, bereziki ahozkoan, denen aitzinean ahotsa hartzen dutelarik izugarria da. Eta horri gehitzen badiozu, euskal literaturatik edo edukietatik egiten dutela eta bizi dutela, gozamina da. Bestalde, ikasleak sortzaile edota egile ikustea, bizirik, mugimenduan... Nola ez, euskara maite edota errespetatzen dutela senditzen duzunean... Momentu gogorrenak, berriz, zailtasunean den gaztea nola lagundu asmatzen ez duzunean sortzen dira. Saiatuta ere, eskolaren eta sistemaren zentzugabekeriak inbaditzen zaituenean. Bestalde, guk defendatzen ditugun baloreekin talka egiten duten jarrerak ikustean, eragiten ez duzula ohartzean. Kurtsoetan ikasleak motibatu ezinik zabiltzanean; sistema dela eta hogeita hamarnaka izanik, iristen ez zarenean... Baina zinez, demagogiarik gabe, baikortasunak gaina hartzen du beti, ikasleei esker eta dugun lantaldeari esker.

«POESIA LIBURU BAT HARTZEN DUDAN BAKOITZEAN, ABESTI BERRI BAT AURKITUKO DUDAN ITXAROPENA PIZTEN ZAIT»

Argazkia: David Herranz

IMA UBEDA

Kazetaritzak ofizioa eman zion,
poesiak afizioa, eta musikak bizitza
abesti bihurtzeko grina.

Hiru talde eta urte mordoa musika-munduan. Horietan denetan toki berezia egin diozu/diozue poesiari. Nolatan? Zeren bila?

Sortzen gabiltzan guztiok banpiro samarrak garelako, ziurrenik. Egunkaria irakurtzerakoan, liburu bat esku artean dugunean, disko berri bat entzuteko unean... Beti ari gara zerbaiten bila. Hitz bat, irudi bat edota ideia berri bat lortzeko piskizan. Gure kasuan, abesti bat abiaraziko duen zerbaiten irrikan.

Esango nuke halako alerta bat ezarri diogula gure buruari. Batzuetan erneago ibiliko gara, makalago besteetan, baina beti gabiltzala zerbaiten bila. Ganbara beti martxan dagoen seinale. Eta martxan jarraitzeko, erregaia behar da. Nik gaztetatik daukat poesiara hurbiltzeko joera. Eta, hein handi batean, horrexegatik da. Poesia-liburu bat esku artean hartzen dudana bakoitzean, abesti berri bat aurkituko dudana itxaropena pizten zait. Baina, tamalez, ez da beti horrela izaten. Alderantziz.

Poemak musikatu ala musika poematu? Zer da justuki egin izan duzuna?

Musika eta poesia lengoaia ezberdinak dira. Bakoitzak bere kodeak ditu. Horregatik, doinua zein hitza kanta estandar baten osagai nagusiak izanik ere, ez dira beti ondo egokitzen.

Galderari helduz, nik poemak musikatzen ditut. Poema irakurri eta gero hasten da abentura, eta ez alderantziz. Eta horrelakoetan, musikaria poesiara hurbiltzen denean, poemak agindu behar duela iruditzen zait.

Poema batetik abiatzen bagara, musikak ezin du traba izan. Alderantziz. Poemari bidea zabaltzen lagunduko dion shxerpa bat izan beharko luke doinuak. Eta erritmoaren kasuan, gauza bera. Poema baten erritmora egokitu behar da melodia, eta ez alderantziz.

Hori esanda, gustuko dudana poema batekin topo egin eta kanta baterako abiapuntu izan daitekeela pentsatu ohi dudana bakoitzean, poemaren mezua, erritmoa, metrika... aztertu ohi ditut. Tonua da, hala ere, gako nagusia. Poemak berak bere baitan duen tonuarekin bat egiten ez baduzu, apaingarri guztiak hutsalak izango dira.

Poemak berak bere baitan
duen tonuarekin bat egiten
ez baduzu, apaingarri guztiak
hutsalak izango dira.

Musikak poema hobetzen du...

Baldin eta idatziaren tonuarekin asmatzen badu. Ez du poema hobetuko, baina, sikiera, ez da traba izango. Eta ez da gutxi. Denik eta doinu ederrena erabilita ere, ez baduzu poemaren tonuarekin bat egiten, kale egingo duzu beti.

Eta poemak musika hobetzen du...

Doinua edota kantaria erdipurdikoa bada, adibidez. Poema eder asko ikusi ditut erdipurdiko kantetan barrena, noraezean (eta nire errepertorioa ez dago salbu).

Zuk zeurez esan ezin duzuna edo bururatu ez zaizuna ematen dizute poemek, edo zuk esan nahi duzuna ezin hobekiago esaten dutelako hautatzen dituzu?

Bigarrenetik gehiago duela esango nuke. Beti izan dugu idazteko bokazioa. Ondo idaztea, ordea, ez dago guztion esku. Niri lan gehien ematen didan arloa horixe izaten da eta, hala ere, hortxe segitzen dugu: irudikatu edo adierazi nahi dugun hori islatzeko borrokan.

Kontua da unean uneko aldartea edota pentsamendua ondo islatzen duten poemak aurkitu izan ditudala liburuetan. Eta hori adierazteko modu hobeagorik topatu ez dudanetan, maiz jo dut poesia musikatzera. Baina emaitza ez da beti egokiena. Agitara eman ditugunak baino askoz gehiago dira baztertu izan ditugunak.

Zure kasuan, zer behar du poemak abesti bihurtu nahi izan dezazun?

Nola idatzia datorren baino gehiago, dioenari garrantzi handia ematen diot. Beraz, ezertan hasi aurretik, poemak berak harrapatu behar nau. Hori esanda, kanta baten egiturara hurbiltzen direnak oso estimatuak izaten dira. Musikalki oso mugatuta nagoelako ziurrenik: hitz laburrez osatutakoa, egitura jakin batera egokitzen dena, errepikarako tartea ematen duena...

Nola hartu izan dute idazleek, zehazki poemen egileek, zure lana?

Betidanik bilatu dut idazlearen oniritzia. Kanta osatu orduko, maketa bat igortzen diot poemaren egileari. Oso esker onekoak izaten dira beti. Iradokizunen bat ere jaso izan dut noiz edo behin. Eta horiek beti dira oso estimatuak, kantaren alde izan ohi direlako ia beti.

Zuen azken lanean, *Sastrakan*, prosa da musikatu duzuen. Zein izan da aldea?

Abestiak sortzeko baliatzen dugun ohiko logikatik aparte aritu behar izan dugu. Arrazoa sinplea da. *Sastraka* diskoko kanta ez daude letretan oinarrituta. Pello Lizarralderen narrazioko pasarte solteak hautatu eta musikatu ditugu. 12 atalez osatzen da *Sastraka/Maleza* idatzia, eta atal bakoitzeko abesti bat ondu dugu. 12 kanta horietatik bi instrumentalak dira (horra beste beritasun bat, musika instrumentala sortu dugu estreinakoz). Pello Lizarralderen narrazio batetik abiatuta eraiki dugula disko osoa, alegia.

Ez da ibilbide errazena izan. Aukeratu dugun mapak sekula urratu gabeko bazterretara eraman gaitu, baina jakingarria bezain asegarria izan da bidaia.

«LIBURUTEGIAN TRUKEAREN IDEIA BERRESKURATU BEHAR DUGU»

NEKANE BARANDIARAN

Liburuzain, ikasketaz, lanbidez eta pasioz. Aspaldi honetan, Hondarribiko liburutegian ari da lanean.

-Liburuzain batzuek eginahal handiak egiten dituzue liburutegia zerbitzu publiko hobia izan dadin. Zer izan beharko luke zure ustez?

Liburutegia zerbitzu publikoa dela ahaztu egiten zaigu, eta hor hiru hitz gako ditugu: *liburutegia*, *zerbitzua* eta *publikoa*. Hain zuzen, hortxe dago arazoa, nire ustez. Publikoa dela ahaztu zaigu, horrek esan nahi duen guztia barne: denon artean ordaindua, denona, denontzat, espazio komuna, sarea osatzeko eta komunitatea egiteko bitartekoa...

Zerbitzu hitza ere hor dago. Liburutegian zerbitzu bat ematen zaio erabiltzaileari, eta gu zerbitzua eskaintzeko prest egon behar gara, aktiboak izan behar gara, ez pasiboak.

Eta, jakina, hirugarren hitz gakoa: *liburutegia*. Baina liburutegiaren esanahia oso zabala dela ahaztu zaigu. Pentsatu behar da hasieran elkarguneak zirela, hau da, jakintza, ezagutza eta jendea batzeko tokiak. Ahozko tradizioa ere ezin dugu ahaztu. Gaur egun, liburutegia entzun eta, kasik, liburuak eta isiltasuna besterik ez zaigu bururatzen,; baina hori ez da horrela izan. Liburutegian trukearen ideia berreskuratu behar dugu komunitateak indartu nahi baditugu. Liburua bera bakarrik, zer da? Deus ez! Pertsonak behar ditu. Pertsonak bizitza eman behar diote liburuari, eta osatu egiten dute. Truke horretatik jaio zen liburutegia.

.-Zer behar da liburuzain ona izateko? Eta zerbitzu ona emateko? Non da zailtasuna?

Liburuzain ona izateko, hasteko eta behin, beste edozein lanbidetan beharko litzatekeena behar da: gustuko izatea! Gustuko duenari nabaritu egiten zaio. Liburuzainak jendearekin egin behar du lan, eta, beraz, enpatia oso garrantzitsua da. Zein izan liteke zailtasuna? Bakarren bat zure gustukoa ez denean ere, artatu egin behar dela, lagundu egin behar zaiola. Edo egun onik ez eta gogorik gabe ere jendea artatu behar izatea. Begi-belarriak ez ezik, burua edo adimena ere zabalik behar duzu, liburuzainak ere ikasi egiten baitu etortzen zaion jendearekin. Liburuzainak jaso egin behar du, eta horretarako prestatu behar du.

.-Ekimen ugari jarri dituzue martxan. Zein izan da zure gustukoena, eta zergatik?

2017tik gaude Hondarribiko liburutegian, eta tarte horretan ekimen pila bat eraman dugu aurrera. Zaila egiten zait bakar bat aukeratzea, baina bat nabarmentzekotan, 2019ko ekimen bat aipatuko nuke. Urte horretan, adin jakin bateko gazte hondarribiar guzti-guztiek *Moby Dick* irakurtzea lortu genuen. Euskaraz, jakina. Komiki-bertsioa zen. Gero, ginckana antolatu genuen Hondarribiko Alde Zaharrean. Sekulako eromena izan zen, bi egunez aritu baikin 150 gazte horiekin. Egia esan behar bada, zoragarria izan zen. Eskolak erabat inplikatu ziren, eta gazteek oso ongi pasatu zuten. Eta sinesgaitza badirudi ere, hori guztia liburu baten inguruan egin zen! Beste agente askoren inplikazioa ere ekarri zuen, eta sarea egin zen.

.-Liburuen edota literatur pertsonaia ezagunen inguruan, beraz, gauza asko egin dituzue Hondarribian. Moby Dick-ez gainera, Frankenstein, Txanogorritxu... Nola egiten da aukeraketa? Zer du horrek bere alde? Non du muga?

Pertsonaiak, normalean, programazio zabalago bat antolatzeko aitzakia izan dira askotan. Baina besterik ere egin dugu. Adibide bat jartzearen, martxoaren 8an, eta egun horrek duen gaiari helduta, baratzea sortu genuen. Ziklo bat ere antolatu genuen horren gainean. Bestalde, bidaia aitzakia hartuta, jolasak egin izan ditugu.

Edozein gaik balio lezake ekintzak antolatzeko. Beste zenbaitetan, eskaera jakin bati erantzun izan diogu. Entzuteko prest baikaude beti, eta helarazten zaigunari arreta jartzen diogu. Zer du horrek bere alde? Ia-ia dena, esango nuke.

Gehienetan guk geuk aukeratzen dugu gaia. Pare bat buelta ematen diogu, dekonstrukzio bat egiten dugu eta, burura etorri zaiguna egin litekeela iruditzen baldin bazaigu, aurrera. Ezin bada, gaia baztertu eta beste baten bila hasi. Printzipioz, mugarik ez du. Baina dena esate alde, nekea eragin dezake. Hori ez dizut ukatuko.

.-Zer-nolako harrera egiten zaie ekimen horiei? Nola hartzen du jendeak?

Ekimen berezi horiek ez ditu jende guztiak ulertzen. Batzuek oso ongi hartzen dituzte, baina beste batzuek ez diete zentzurik aurkitzen. Gordin esanda, horrelako zerbait lehendabizikoz antolatu genuenean, batzuei ez zitzairen batere gustatu. Beste batzuek, aldiz, irekiera ikusi zuten. Gustuko izan ez zutenek onartu egin dute pixkanaka, hein handi batean behintzat. Egia esanda, ez dugu neurketarik egin, eta ez dakigu inork etortzeari utzi ote dion horregatik.

Bestalde, ekimen batzuek harrera hobia dute beste batzuek baino. Beti ez gara nahi bezala ailegatzen, baina ezinezkoa ere badela esango nuke. Ez gara eserita geldituko, eta jendearengana joaten saiatuko gara. Edo bide berriak asmatuko ditugu jendearengana heltzeko, komunitatea ongi saretu arte.

.-Nola ikusten duzu euskarazko literaturaren eta liburuen mundua?

Euskal literatura ahul dago nire ustez. Sormena badago, itzulpena ere badago, baina oso zaila da dena. Gazteentzat gutxi dago. Txikiak direnean, gehienek euskaraz irakurtzen dute; baina heldu

HEGATS

bihurtutakoan, gaztelaniaz egiten dute batik bat. Zer gertatu da tartean? Ez dagoela nahikoa. Adin batetik bestera egitea zaila da oso. Lehen irakurketa horietan liburu oso interesgarriak daude, irakurketa konplexuagoak ere badira, baina erdibidean deus handirik ez. Konponbidea zein ote den? Diru gehiago? Indar handiagoa? Agente ezberdinak inplikatu behar dira: familiak, eskolak, gobernuak, liburutegiak...

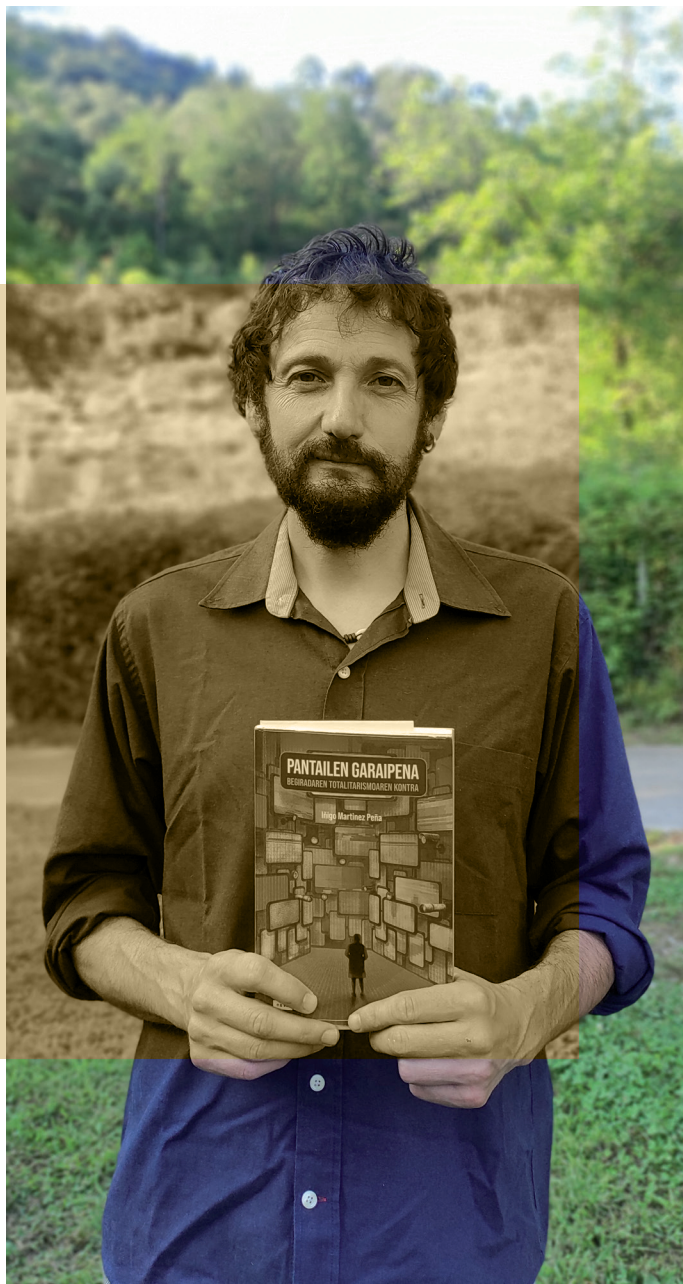
.-Askotan entzun izan dizut oso gustukoa duzula zure lana. Esplikatu.

Liburu bat gustuko izan duen pertsona entzutea edo zer aurpegi jartzen duen ikustea zoragarria da. Horrekin dena esanda dago. Zer gehiago esan diezazuket? Hondarribiko zaharren egoitza batera joaten naiz eta *Tormesko Itsumutila* irakurtzen diet. Haien aurpegiak deskribatuko banitu, edo nire aurpegia, haiena ikusten dudanean.... Momentu horretan gertatzen ari dena deskribaezina da. Eta nik jasotzen dudana ere sekulakoa da. Ikasten dudanak eta haiei esker biltzen dudanak ez du preziorik; izan ere, beraien memorian dagoena ez da guztiz galduko.

Jakina, dena ez da zoragarria. Lana erruz egin behar da, neke handia sortzen du, inoiz ez dakit bihar non egongo naizen edo eskuartearen dudak proiektua ongi aterako den. Askotan zapuzten naiz, baina nire lana ikaragarri maite dut. Ez nukeen inoiz pentsatuko hau horrela izango zenik. Neu naiz lehendabiziko harritua.

«AGIAN, ELKARREKIN ETA PRESENTZIALKI HAUSNARTZEKO GUNEAK SORTZEA DA GIZARTE SANO SAMAR BATEN EGINKIZUNA»

IÑIGO
MARTINEZ DE LA PEÑA

Pentsalari, irakasle, idazle, zutabegile, besteak beste. Saiakera mamitsuak jarri dizkigu eskura.

Zurea, hitz bitan, izpiritu kritikoaren aldarrikapena da. Hain otzanak ote gara?

Aldarrikapen hori ez da erraza, eta paradoxa bat badagoela ere esango nuke. Formula bitxia da: «Izan zaitez kritikoa!», esaten da. Ez al gaitu horrek kritikotasun dogmatiko batera eramaten? Demagun gure ikasle batek bere buruari esaten diola: «kritikoa izango naiz irakasleek jarrera hori egokia dela diotelako». Kurioski, diskurtso kritikoarekiko otzanak izan gaitezke. Horra hor hasierako zailtasun bat. Eta horixe da, egun, «pentsamendu kritikoa» DBHko irakasgai berriak piztutako eztabaida. Tere Maldonado pentsalariak, adibidez, kontrakoa eragin dezakeela uste du. Irakasle «progreok» ikasleei diskurtso ekologistak, feministak edota xenofobiaren eta homofobiaren aurkakoak botako dizkiegu, kritikotasunaren izenean. Zein da, tamalez, horren efektua sarritan? Kontrakoa! Ikasle nerabe batzuentzat matxista, homofobia edo xenofobia izatea subertsiboa bilakatzen dela! Azken batean, helduon kontra eraiki nahi dute haien bidea.

Orduan, zer egin?

Arazoa, ziurrenik, kritikotasuna ideologikoki ulertzean datza: horrek gure ideologiaren apaiz bilakatzen gaitu. Agian, kontua da elkarrekin pentsatzeko eta elkarri entzuteko espazioak bultzatzea, elkarriketa zintzoak sortzearen, galdera batzuk bizirik eta irekita mantentzearen. Bestela, zer arraio da «kritikoa» izatea? Suposatzen dut autokritika dela kritikotasunaren ezaugarri nagusietako bat. Hau da, besteekin batera egiten den autokritika, harrokeria epistemologikoa edo politikoa albo batera utzita.

Nola hartzen zaio neurria otzantasunari?

Otzantasuna ezin da edukirik gabe pentsatu, ezta kritikotasuna ere. Agian, ez du zertan batak negatiboa eta besteak positiboa izan. Normalean, otzantasuna, peioratiboki, artaldearekin lotzen dugu; kritikotasuna, berriz, goraipatu egiten da, askea izatearekin eta nortasun indibidualarekin erlazionatzen dugulako. Baina, kontuz! Ez al genuke elkarbizitza hobetzen duten neurri kolektibo batzuekiko otzantasuna positibo jo behar? Pandemiaren inguruko arauak, adibidez, horrelako eztabaida asko piztu zituzten: kolektiboki zuzenagoa ote zen arau batzuekiko otzantasuna? Auzi delikatua izan zen. Horregatik, kontzeptuak edukirik gabe hartzen baditugu, abstrakzio huts bilakatu daitezke, hitz hutsal. Gure gizarte indibidualistetan, kritikoa izatea iritzi pertsonal arin eta berezia izatearekin lotu ohi dugu. Baina gai baten inguruan kritikoa izateko, horri buruz irakurri, ikertu, sakondu eta abar behar da. Bestela, sustrairik gabeko edo azaleko kritikotasun batean eror gaitezke, «itxurakeriazko» kritikotasun batean, alegia. Agian, kritikoak izan aurretik irakurle behar dugu izan. Eta, gero gerokoak. Irakurketetan bertan agertuko dira, ikertzen dugun heinean, galderak eta kritika posibleak. Denbora hartu behar da: kritiko izateak ez dauka etiketa batekin edota urgentziarekin zerikusirik. Eta kritika hori, gainera, kolektiboki pentsa daiteke, elkarriketa zabal gisa.

Hala ere, planteatzen duzun galdera oso mamitsua da, erpin asko dauzka. Politikatik psikologiara salto eginez, adibidez, berezko jarrera otzan bat aipatu izan da hainbat autoreren ahotan. «Askatasunarekiko beldurra» aipatzen zuen Erich Fromm

Gai baten inguruan kritiko izateko, horri buruz irakurri, ikertu, sakondu eta abar behar da. Bestela, sustrairik gabeko edo azaleko kritikotasun batean eror gaitezke

psikoanalistak, edo «Borondatzeko morrontza» Étienne de La Boétiek, 1574ko idatzian. Nahiago dugu aginduak jaso, gure kabuz pentsatu eta erabakiak hartu baino? Horren kontrako jarrera sokratikoa goraipatzen du Martha Nussbaume. Eta, zein ote da Sokratesen proposamena? Noizbehinka, gure bizitzaren inertziak pentsatzeko parada hartzea. Pentsamenduak eta kontzientziak maniobrarako tarte handiagoa eman diezagukete. Zer ote da pentsatu gabeko bizitza? Biziraupen soila? Sokratesentzat horrelako bizimodu batek ez zeukan inongo baliorik. Eta, tira, hemen gaude gu ere, kritikotasunaren eta otzantasunaren arteko korapiloak, harremanak, neurriak pentsatzen...

Eta zure azken liburuarekin lotuz, nola hartzen zaio neurria pantailari?

Neurrian omen dago gakoa, ezta? Bereziki interesatzen zait «neurri» hitza egungo munduari aurre egiteko. Izan ere, neurrigabetasuna dugu gure egungo bizimoduaren joera. Mugarik gabeko logikak gidatzen gaitu, hazkunde etengabeak, ekonomikoa zein psikologikoa izan. Gero eta gehiago produzitu, gero eta gehiago egin... Horrek, tamalez, nahaste psikologiko berriak ere sortu ditu; apustuekiko, bideojokekiko edo mugikorrekiko menpekotasuna, adibidez.

Beraz, pantailakiko menpekotasuna bizi dugu? Zenbat ordu ematen ditugu, egunero, pantailen aurrean? Egia esan, gero eta gehiago; eskolan, lanean zein aisialdian. Kapitalismo digitalak gure datuak ditu lehengai nagusi, eta hantxe nahi gaituzte, pantailetan arreta jarrita. Horren inguruko bitxikeria bat: hiri batzuetan semaforoak lurrian jarri dituzte, oinezkoak mugikorrari begira doazelako eta semaforoei erreparatu gabe zeharkatzen dituztelako errepideak... Mugikorra eramaten dugu ala mugikorrak eramaten gaitu gu?

Pantailen garaipen hori erabatekoa ez izatea da gakoa, nire ustez. Javier Etxebarria eta Lola Almandros pentsalariak hiru eremu bereizten dituzte egungo bizimoduan: digitala, urbanistikoa eta naturala. Hau da: pantailak, herriko edo hiriko kaleak, eta mendiak, hondartzak, basoak... Hiru espazio horiek kontuan hartuta, espazioen arteko oreka bilatzea da haien aholkua. Baina pantailak denbora gehiegi hartu diote elkar entzuteari, paseatzeari, jolasteari... Teknopertsona bilakatu ote gara?

Ahots kritiko ugari ere bada pantailetan. Zer hausnarketa duzu horretaz?

Jakina badela. Kontua ez da pantailen aldeko edo aurkako sermoiak egitea, egungo pantailekiko joera hori, inertzia hori, elkarrekin pentsatzea baizik. Askotan entzuten da, adibidez, sare sozialek gorroto-adierazpenak bultzatzen dituztela. Baina pantailek ez dute gorrotoa asmatu, aurretik ere bazen! Modu berean, pantailek ez dute otzantasuna edo kritikotasuna asmatu. Kontua da horri zer forma berri ematen dioten aztertzea. Gailu berri bakoitzak, azken batean, gure arteko harremanak eraldatzen ditu. Eta hori da, nire ustez, hausnartu beharrekoa, teknologia berri bakoitzak eragin politikoa baitauka, eragin zuzena elkarbizitzan. Nola aldatu zuen telebistak gure etxeetako bizimodua? Horren analisi fina egin du Neil Postman soziologoak *Hil arte dibertitu* liburuan. Edo, nola aldatu zituzten autoek gure hiriak, gure herriak? Askotan, arinegi liluratzan gara berritasun teknologikoekin, haien eragin politiko eta soziologiko batzuk soseguz aztertu gabe.

Nire ustez, mundu digitalak galdera berri batzuk ekarri ditu. Adibidez: zein ote da presentzialtasunaren balioa? Nola birpentsatu gorputza, irudien eta pantailen garaian? Mari Luz Estebanek esan bezala, gaur egun bereziki, «presentziala politikoa da». Aipu oso mamitsua iruditzen zait, sakondu beharrekoa. Presentzialtasuna gutxi batzuentzako pribilegio bilakatzen ari da? Telemedikuntza, telehezkuntza, telelaguntza... bestelakorik ordaintzeko aukera ez daukatenentzako kontu bilakatzen ari da? Zein da presentzialki edo digitalki elkartzearen arteko aldea? Galdera horiek bizirik behar ditugu.

Zer du liburuak bere alde, gehiengoak pantailak eskaintzen dionarekin aski eta sobera duela kontuan hartuta?

Auzi honetan, arretaren politika dago jokoan. Eskoletan, adibidez, liburuen edo pantailen arteko erabileraren inguruko eztabaida piztu da. Eta interesgarria da, besteak beste, Anna Ramisek pantailen eraginaren inguruan egindako ikerketa: umeen gorputzak geldirik daude eta, aldi berean, gehiegizko estimuluak jasotzen dituzte. Badira, zentzu horretan, hiperaktibitatearen gorakada eta pantailen arteko lotura ikertu duten hainbat autore. Edo areagotutako bakardade sentazioa eta egonezina nerabeengan. Edota, azken urteetan, miopia-kasuen gorakada (Txinan, nerabeen %80k du miopia).

Hortaz, zergatik bultzatzen da hezkuntzan pantailen bide hori? Ikasleen erabateko digitalizazioaren adibide penagarri bat Kansasen daukagu, Bill Gatesek diseinatutako *Summit* proiektuan. Pantailaz beteriko eskola horretan ordenagailuen bidez heztea zuten helburu, ahalik eta modurik autodidaktaenean. Eskola garesti horretako gurasoak, aitzitik, arin kexatu ziren, ikasleak noraezean galduta eta helduleku pertsonalik gabe zebiltzalako. Kurioski, enpresa horietako buruzagien umeen eskola elitistetan ez dago tresna digitalik: arbela, klariona, irakaslearen hitzak eta liburuak dira nagusi. Irakurtzeak, idazteak, margotzeak... bestelako arreta eta bestelako jarrera bat eskatzen ditu, egoteko bestelako modu bat. Liburuen *tempusa* edo denbora bestelakoa da. Beraz, oro har, arretaren eta denboraren bestelako metafisika bat eskaintzen dute liburuek...

Baina ez nuke nahi eztabaida liburuen eta pantailen arteko disjuntzioan jarri: biek in aritzea da kontua. Nik, halere, onartu behar dut liburua bera, objektu gisa, erotizatuta

daukadala: paperaren usaina, orriak ukitzea eta pasatzen joatea, azpimarratzea... Oso gustuko ditut liburu-dendak, liburutegiak, bertatik paseoan ibiltzea, liburuak eskuetan hartzea. Zein da gai honetan, beraz, nire arriskua? Liburuaren aldarrikapen nostalgiko edo erromantiko batean jaustea eta belaunaldi berriei liburuen aldeko sermoiak egitea. Ez dut uste horrelakoek eragin handia daukatenik! Desira da transmisiorako biderik egokiena. Beraz, liburuekiko desira, irakurketarako desira, transmititu nahiko nuke. Helduok, irakurtzea gustuko ez badugu, gazteei «irakurri egin behar duzue!» esateak ez du ezertarako balio. Liburuekiko eta irakurketarako gogo bizirik mantentzea da kontua, eta, agian, hortik helduko diete belaunaldi berrietako batzuek liburuei.

Zutabe batean hiperkonexio digitala eta bakardadea lotu dituzu. Zer da, kontraesana, bata bestearen ondorioa, hari beraren bi mutur...?

Gurea *Bakardearen Mendea* izendatu du Noreena Hertzek, izenburu hori daraman liburu interesgarrian. Arazo politiko bilakatu zaigu bakardadea? Erresuma Batuko gobernuak, adibidez, Bakardadearen Ministerioa sortu zuen 2018an, bakarrik bizi direnak laguntzeko. Azken finean, bada egungo indibidualismoaren eta bakardadearen arteko lotura. Eta, testuinguru horretan, aipatutako hiperkonexio digitalak, agian, itxurazko konpainia batera lotzen gaitu: elkarrekin eta bakarrik gaude pantailen aurrean. Gaiari heltzeko, aurreko galderan aipatutako gorputzaren eta presentzialtasunaren balioa pentsatu behar dugu.

Baina, kurioski, zenbat eta denbora gehiago eman sare sozialetan, orduan eta bakardade-sentsazio handiagoa daukagu. Horixe da Eric Sadinen tesia *Norbanakoaren tirania* liburuan; Facebook, Twitter edota Instagramen logikak aztertzen ditu. Nolakoa da, adibidez, sare sozialetan eraikitako polis mota? Bere ustez, kliken politika hutsalaren partaideak gara horietan: sofan jarrita eta garagardoa eskuan, logika erabat indibidualistak gidatzen ditu ustez sozialak diren sare horiek. Sareetan sartuta gaude, ados, eta jarraituko dugu sareak erabiltzen. Baina konexio digitala elkartzeko zubi edo bitarteko izatea nahiko luke.

Ez nuke ahaztu nahi, pantailatik kanpo ere, edozein herritako plazatan elkartzeko desira.

Gizarte sano samarrean, zer leku hartu beharko luke filosofiak, hausnarketak oro har, egunerokoan?

Ba ote dago «gizarte sano samarrik»? Noizbait egon ote da? Noizbait egongo ote da? Nahiko nuke gizarte sano samar horretan begirada jarri, utopia txikien ikusmugak bizirik mantendu eta bizitza bizigarriagoen alde egin... Are gehiago, etorkizun erabat distopikoak saltzen dizkiguten garai honetan. Agian, hori da hausnarketak eta filosofiak, oro har, eduki dezaketen eginkizuna: sufriarazten digun normaltasuna zalantzan jarri, eta bizitza bizigarriagoak pentsatzeko zein eraikitzeko tresna izan. Eguneroko sufrimenduari hitzak jartzea eta horri buruz elkarrekin pentsatzea sendagarria izan daiteke. Horretaz ohartu naiz, sarritan, nerabeekin ikasgelan. Hitza hartzeak eta haien kezkak partekatzeak on egiten die. Aurrekoan, adibidez, Tik-Tokeko bideoak ikusten orduak eman ditzaketela esaten zuten, baina, haien harridurarako, horretan orduak igarota ere, bideo bakoitzak ezin du minutu bat baino askoz gehiago iraun. Luzeegiak egiten zaizkie! Gero eta zailagoa egiten da arreta geldoa mantentzea, eta egonezin animiko batek harrapatzen dituela esaten zuten: urduritasun berezi bat, dena aprobetxatzeko eta ezer ez galtzeko inperatibo bat. Baina, esan bezala, horretaz hitz egiteak (eta ez dakit oso ondo zergatik) efektu lasaigarriak eta pozgarriak izaten ditu. Agian, gure egunerokotasunean ageri diren sintomak elkarrekin aztertzea da kontua, ongi ez dabilen horretan arreta jartzea. Agian, elkarrekin eta presentzialki hausnartzeko guneak sortzea da gizarte sano samar baten eginkizuna. Ahotsa hartzeko eta elkarri entzuteko guneak bizirik mantentzeak bizitza erotizatu dezake. Eta filosofiak horretan lagundu diezaguke.

PATRI URKIZU

«TEATRO DOKUMENTAZIO ZENTRO BAT FALTA DA»

Euskal idazle, irakasle, euskaltzain,
Euskal Idazleen Elkarteko
lehendakari ohi, eta, batez ere,
ikerlari oparo.

Testua: Ixabel Etxeberria

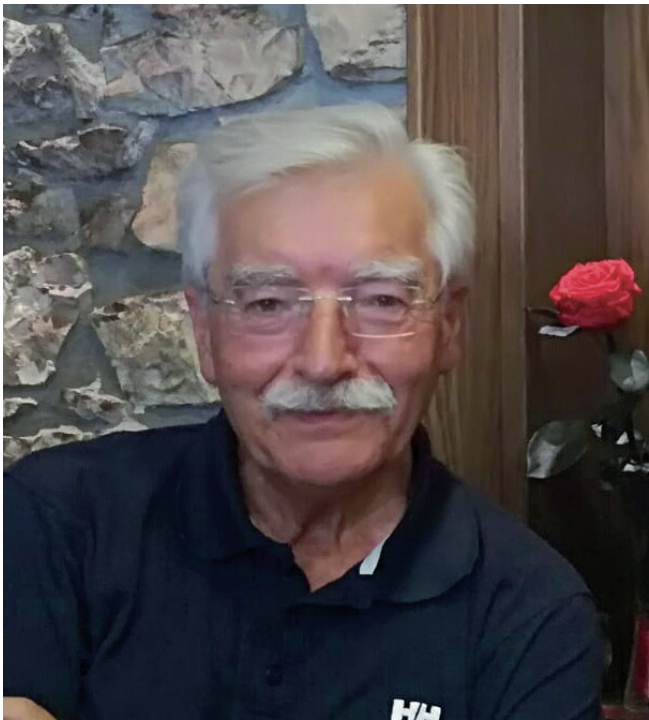
Nola gurutzatu zenuen Pierre d'Urte? Nondik heldu zitzaizun interesa haren inguruan tesia idazteko? Nor da hartaz gogorutzen Donibane Lohitzunen?

Hizkuntzalaritzako liburu bitxiz hornitua zegoen Gipuzkoako Diputazioko gela batean, non *Anuario del Seminario de Filología Julio de Urquijo* eta *Egan* errebista prestatzen baitziren, bazen kaxa bat argazkiz bete; hau da, Pierre d'Urteren *Dictionarium latino Cantabricum – Diccionario Latign escarázcoa* (Londres, 1720 ing.) eskuzkribuaren erreprodukzioak orotara 2.027 folio zirenak eta, Resurrección María de Azcue-k ikusia izan arren Ingalaterran, esana baitzuen, *es y será siempre obra inédita*, kontra ematea erabaki nuen Koldo Mitxelena irakaslea izanik tesi-zuzendari. Argitu ahal izan nituen haren bizitza-zertzelada batzuk (bi aldiz ezkondu baitzen eta desterruko bidea hartu behar izan baitzuen kaputxino hugonote luziendarrak); azkenean, MUNDAIZ Jesuiten Unibertsitateko sailak plazaratu ahal zituen bi liburu lodikotetan, ikerketa eta transkripzioa, 1989an.

Ez dut uste Donibane Lohitzunen jende anitzek ezagutzen duenik nor zen Betiri Urte, nire tesia bertako liburutegira eraman izan dudana arren, eduki dezaten bederen, Larramendiren aitzindaritzat har dezakeguna, Testamentu Zaharreko parte baten lehen itzultzaile, eta *Grammaire Cantabrique* baten sortzaile izan arren, Larramendiren *El Imposible vencido*, baino 15 urte lehenago.

Salamancatik etorri berria nintzen; Filologia Erromanikoan lizentziatu, eta Peñafloresta Institutuan irakasle hasi nintzen, non Manuel Agud Querol baitzen garai hartan grekera irakasle eta aipatu seminarioko arima.

Anton Abbadiak diru bat utzi zuen bere testamentuan, jarrai zezaten Lore Jokoekin; baina tamalez, XX. mendeko gerrek, batik bat, eten egin zuten zabalkunde miresgarri hura.

Koldo Mitxelenarekin harreman hurbila izan zenuen; zer nolako ikerlari eta hizkuntzalaria zen?

Paregabea. Oso gizon jakintsua, hizkuntza anitz menderatzen zituen; eta Salamancako Unibertsitatean **Lingüística Preindoeuropea** katedraz aparte, **cCátedra Larramendi** ere zuzentzen zuen, eta bertan hitzaldi batzuk ematen zituen euskal testuez. Irakasle ziren batzuk ere joaten ziren, eta ni ere bai, nola behar ziren egin euskal testuen hizkuntza- eta literatura-iruzkinak ikastera. Fakultetetik etxerakoan liburuen kartera eramaten nionean, ikasle zintzo gisa, solas ederrak entzun izan nizkion, gerrari buruz eta beste hainbat gaiz.

Zure aitak erbestea ezagutu zuen, horretaz ere nobela idatzi zenuen; zer gordetzen duzu zure aitak bizi zuen garai horretaz? Erbesteratuen familiak nola bizi ziren Hegoaldean, Iparraldeaz zer irudi zegoen?

Aitak jakin zuenean bere bila zebiltzala frankistak, desterruko bidea hartzea erabaki zuen itsasoz beste lezoar gudari batzuekin. Arraunean joan ziren Mutrikuraino, eta gero hemendik baporez, eta gauez Donibane Lohizuneko porturaino iritsi ziren. Baserri batean lanean mantenua lortu zuen, baita Landetan pinuak botatzen eta beste hamaika lan ezberdinetan ere. Ziburun elkartzen ziren sortu euskal errefuxiatu haietako errepubliketan; astero jendarmeengana agertu beharrean izaten ziren paperak berritzera.

Iparraldeko kultur mundua goiz hasi zinen ikertzen, antzerki-eremu osoa azaldu zenuen; zer begiradarekin abiatu zinen Iparraldera?

Iparraldeko idazkiak irakurtzean, teatroaz ari zirelarik, beti esaten zuten Vinson, Hérelle, Larzabal, Lafitte, astolaster eta pastoral anitz bazela eta eskuizkribu haietako asko plazaratu gabe zeudela. Julien Vinsonek hasi zen pastoral-bilduma bat plazaratzen, baina lehen alean bukatu zen kolekzioa. Beraz, bazen zer eginik... Dena den, eskertu behar ditut Izpegi argialetxea, eta, bereziki, Jean Baptiste Orpustan, xaribarien edizioan lagundu zidalako, eta UNED-eko Unibertsitatea ere bai, XVIII. mendeko 10 pastoral zaharrenak argitaratzen lagundu zidatelako: ikerketa hirueletan, transkripzioa, ilustrazioak eta eskuizkribuen CDa dauzka. Azpimarratu behar dut, halere, ez zela izan erraza argitarapena.

Ba al da liburutegirik miatu ez duzunik? Zure azken nobelan, *Suaren frog*a liburuan —zeinak Pizkundean itzuli bat egitera gomitatzen baitu— liburutegi nagusietan ibiltzeko aukera dugu, sekulako xehetasunekin liburutegi horien inguruan. Nola heldu zara bidaia horren egitera?

Bai, bai, eta asko oraindik. Baina Frantzian, Espainian, Herbehereetan eta Berkeleykoan adibidez egon arren, anitz falta zaizkit oraindik arakatzeko, Euskal Herrian bertan. Bidaia horiek, noski, asko nire poltsikotik ordainduak izan dira.

Garai kementsua ezagutu duzu: Euskal Telebistaren sortzea, Antzertiren sortzea, Labaienen laguntzarekin... Garai horretan, euskal kulturari bultzada azkarra ematea ulertzen zen; kontatzen al diguzu denbora hori?

Euskal Telebistaren sortzeaz eta barne-egituraz ez dakit

Teatro-munduez, antzertiaz diren testu, bideo, kartel, argazki eta beste erabat sakabanatuak daudelakoan bnago, eta leku apropos bat beharko lukete denak kontsultatzeko eta kopiak egiteko, Eusko Jaurlaritzak antolatu Antzerti Zerbitzu gisara

gauza askorik, hori nire seme den Urtzi kazetariari galdeiozu. Donostiako ANTZERTI eskolaz, eta argitaratzen genuen *Antzerti berezi* aldizkariaz, eta antzerki-bildumaz zertxobait gehixeago bai, bertan irakasle eta kolaboratzaile izan bainintzen.

Antzertirekin antzerki-munduari toki berezia eskaini nahi izan zitzaion. Antzerki-mundua oso bizia da gaur egun; nola ikusten duzu egin den lana, zer gehituko zenioke?

Gero eta teatrozale gehiago dagoela esango nuke, antzeztalde eta emanaldi gehiago ematen direla herriz herri; baina ANTZERTITEKA bat, Teatro Dokumentazio Zentro bat falta dela uste dut, teatro-munduez, antzertiaz diren testu, bideo, kartel, argazki eta beste erabat sakabanatuak daudelakoan bainago, eta leku apropos bat beharko lukete denak kontsultatzeko eta kopiak egiteko, Eusko Jaurlaritzak antolatu Antzerti Zerbitzu gisara.

Frantz Fanonek dio kulturak, menpekotasuna jasaten duen kulturak, muinerainoko sufrimendua pairatzen duela. Gogo eta gorputzaren sufrimendua pairatzen duela. Euskaldunak egoera horretan al gaude? Bizirik irauteko, menpekotasuna jasateko, zein da jarraitu behar den bidea? Gaurko gizarteak lekurik uzten al dio euskaldunari?

Horri zeuk nik baino hobeto erantzun diezaiokezu...

Anton Abbadiari buruz lan oso sakonak egin dituzu eta zabaldu. Ipar Euskal Herrian olerkigintzaren pizkunde handia eragin zuen; Lore Joko horietaz zer gelditzen da?

Eginiko lanak gelditzen dira, noski. Argitaraturiko bertsoak eta Internet-en jada irakur daitezkeenak. Pariseko Liburutegi Nazionalean direnak *gallica* deitu iturrira jo eta horren bitartez aurki daitezke. Anton Abbadiak diru bat utzi zuen bere testamentuan, jarrai zezaten Lore Jokoein; baina tamalez, XX. mendeko gerrek, batik bat, eten egin zuten zabalkunde miresgarri hura.

Hemeretzigarren mendearen bukaeran eta hogeigarrenaren hasieran, idazleen artean, zein izan ote da euskal literaturan berrikuntza nagusia ekarri duena?

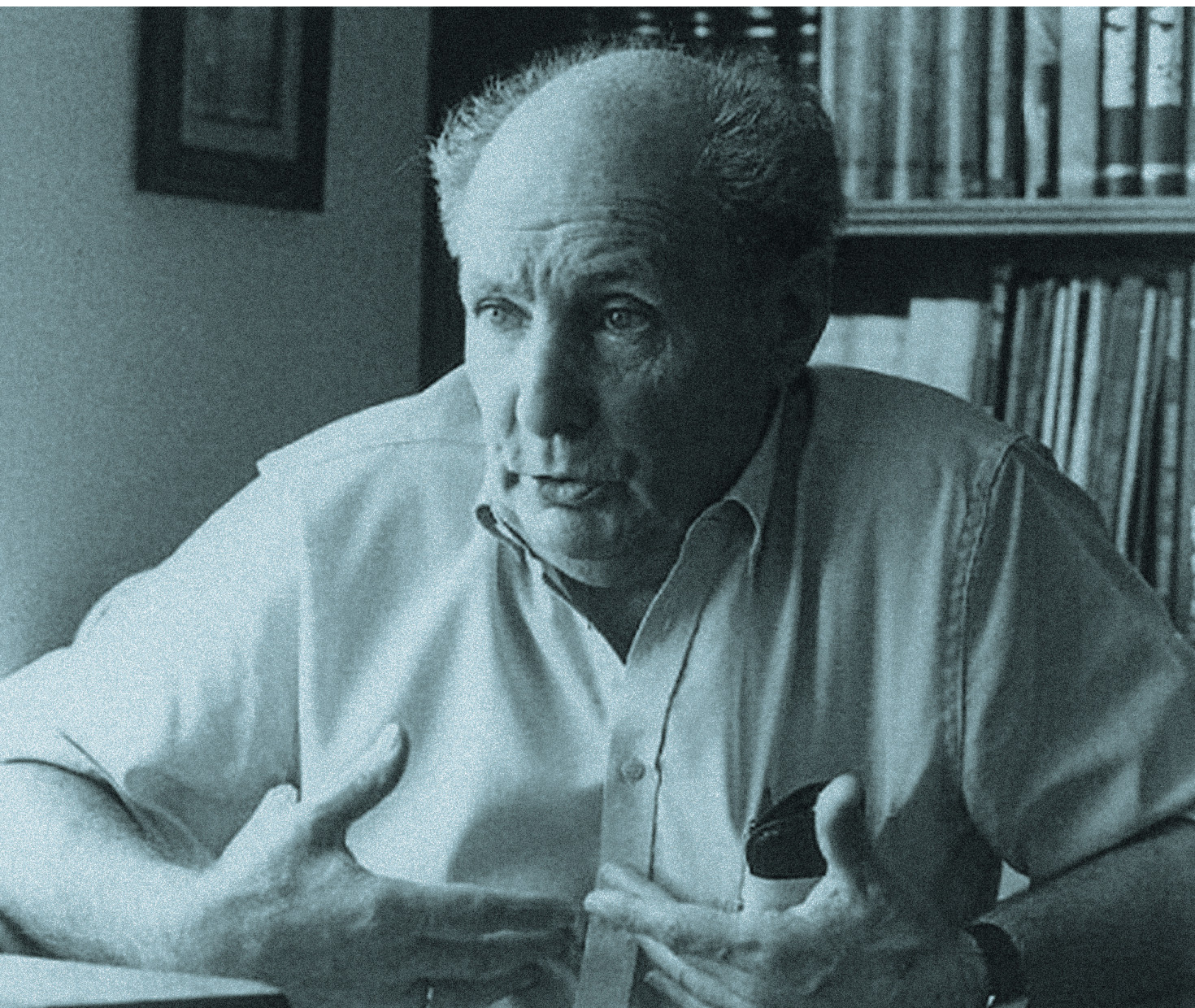
Kazetaritza eta, bereziki, eleberrigintza. Bertsolaritza, azken urteetan.

Euskal literaturak kanpoko literaturetatik edan izan du. Uste duzu ekarpena izan dela, edo euskal mundua joan dela bere sustraietatik urruntzen, gero eta gehiago kanpoari begira biziz?

Noski, itzulpen-munduak aberasten du hizkuntza eta kultura bat, eta alde horretatik asko aberastu du gurea, benetan itzultzaile onak eta obra eredugarriak itzuli direlako. Norbaitek pentsatzen badu sustraietatik urruntzen ari dela, jo beza gure literatura-tradiziora, gehiena jadanik Interneten bildua dena, eta ez dena batzuek hala uste arren hain eskas eta hain xume. Baina egia da, kanpoko eragina benetan handia da, hiru hizkuntza erraldoik inguratzen baikaituzte: gaztelaniak, frantsesak eta ingelesak.

Gaur egun, idazle asko ditugu, oso onak, irakurleak falta dira; alta, idazleak, garai baten lekuko izateaz gain, gure kultura babesteko tresna izaten jarraitzen du. Zer egin behar litzateke jende gehiago irakurtzera bultzatzeko?

Ari gara, ari gara, pixkanaka bada ere. Editore batzuk beti kexu entzungo dituzu deus gutxi saltzen dutela eta. Halere, eskoletako maisu-maistren eta gurasoen esku dago irakurzaletasunaren grina hori txertatzea, eta pentsa ezazu zein lan handia egin dezakeen ETBk hori zabaltzeko programa onak egingo balitu; benetako funtzio sozio-kulturala beteko lukeelakoan nago.

JUAN SAN MARTIN

EUSKAL KULTURAREN NORANAHIKOA

HEGATS

GARAI ZAILETAN HELDULEKU
IZAN DITUGUN IDAZLEAK

• gogoratu • balioetsi •
• omendu • gaurkotu •

Testua: Juan Luis Zabala

Euskaltzaletu zenetik hil zen arte, euskararen beharretara egokitutako todoterreno edo noranahiko ibilgailu baten modukoa izan zen Juan San Martín Ortiz de Zarate, euskarak eta euskal kulturak zer behar huraxe bilatzen eta ematen saiatu zen idazle, euskaltzain, eragile, espeleologo, arkeologo, etnografo, mendizale eta argazkilari saiatu, erne eta nekaezina.

«Si alguien ha sido un todoterreno de nuestra cultura, ése ha sido Juan San Martín», idatzi zuen Jose Luis Lizundia idazle eta euskaltzainak Juan San Martini buruz, El País egunkarian 2005eko maiatzaren 31n argitaratutako artikuluan, adiskide zendu berria gogoan zuela. Hots: «Gure kulturaren noranahikorik izan bada, hori Juan San Martín izan da». Esaldi horretatik abiatuta, San Martinen askotariko lanak eta merituak aletu zituen Lizundiak idazlan hartan, jorratu zituen alor guztiak ezin aipaturik, asti eta espazio faltaz.

1922ko ekainaren 23an jaio zen, Eibarren Juan San Martín, lagunak Juanito deitua. Otxandiokoa zuen ama, Eibarkoa aita,

Juan Antonio Mogelen biografia kaleratu zuen 1959an. Horixe izan zen bere lehendabiziko liburua

Eguren baserrian jaiotako eskopetagile liberal eta ezkertiarra. Anaia bat eta arreba bi zeuzkan. 36ko Gerra hasi zenean, aitak Valentziara jo zuen Errepublikako Gobernuaren alde borrokatzera, eta amak lau seme-alabekin ihes egin behar izan zuen, Iurrera lehenik, Bilbora, Santanderrera eta Gijonera gero. Gijondik Bordelera itsasontzi batean ihesean zihoazela, preso hartu zituzten frankistek ama eta lau haurrideak, eta Ferrolera eraman.

Ferroldik Eibarrera itzuli zirenean, jaiotetxea suntsituta aurkitu zuten, eta Juanito, 17 urteko gaztea, tornulari lanean hasi zen. Gauetan, ordea, teknika industrialei buruzko ikasketak egiten aritzen zen. Bestelako aukerarik ezean, autodidakta izan zen arlo horretan, beste askotan bezala. Jakintza ugaritara irekita, ikasten nekatzen ez zen jakin-min handiko autodidakta. Madrilen eta Burgosen egin zuen soldaduska, eta euskara itzultzaile lanetan aritzea egokitu zitzaion tarte horretan. Soldadu zegoela amari idatzitako gutunek euskaltzaletu zuten Juan San Martin, haei ekiterakoan jabetu baitzen ez zegoela amarekin mintzatzen zuen hizkuntzan alfabetatuta. Horrek bere kabuz alfabetatzera eraman zuen. Urte batzuk geroago, 1959an, Eibarko Ikastolaren sorreran parte hartu zuen.

1950ean hasi zen euskaraz artikulua argitaratzen, eta 1959an plazaratu zuen lehen liburua, Juan Antonio Mogelen biografia. Poesia ere idatzi zuen garai hartan, Otsalar ezizenez, eta garaiko euskal poesiaren erreferentzia nagusietako bat izan zen. 1964an euskaltzain oso izendatu zuten eta hurrengo urteetan euskara batuaren aldeko ekintzaile nagusietako bat izan zen, Txillardegi, Koldo Mitxelena, Luis Villasante eta besteren ekimenei babesa eta laguntza praktikoa emanez.

Politikan ere parte hartu zuen. Eusko Kontseilu Nagusiko kide izan zen 1978an, eta 1989an Euskal Autonomia Erkidegoko Ararteko izendatu zuten. 1995era arte izan zen kargu horretan, eta 1994an eta 1995ean Europako arartekoen Ombudsman Institutuko lehendakari izan zen.

Mendizale porrokatua eta nekaezina izan zen gaztetatik, eta eskia eta alpinismoa ere praktikatu zituen. Baita espeleologia ere. Gazterik hasi zen, 40ko hamarkadan, Aranzadi Zientzia Elkartearen espeleologia sailerako lanak egiten, Eibar inguruko leize-zuloak esploratzen eta katalogatzen. Aurrerago, beste esplorazio batzuetan parte hartu zuen. Lan asko egin zuen Eibarko Club Deportivo elkartearen ere.

Hondarribian bizi izan zen azken urteetan, eta han hil zen, 2005eko maiatzaren 30ean. Eibarko seme kuttun izendatu zuten hurrengo urtean, 2006ko azaroaren 17an. Hil aurretik, 2003an, izendapen bera emana zion Hondarribiak.

JUAN SAN MARTIN, T IDAZLE

Anaitasuna eta *Euzko Gogoa* aldizkarietan idatzi zituen lehen artikulua Juan San Martinek, 1950eko hamarkadaren hasieran, kulturaren inguruko gaiak landuz batez ere. Imanol Berriatuak zuzentzen zuen, orduan, *Anaitasuna*; Jokin Zaitetik, *Euzko Gogoa*.

Juan Antonio Mogelen biografia kaleratu zuen 1959an, *Juan Antonio Mogel ta Urkitza*. Bere bizitza ta lanak izenburuarekin. Horixe izan zen argitaratu zuen lehendabiziko liburua.

Zirikadak, *ipuin barregarri-dun bilduma* (Itxaropena, Kuliska sorta, 1960) eta *Eztenkadak*. *Gertaera barregarrien liburua* (Itxaropena, Kuliska sorta, 1965) kaleratu zituen hurrengo urteetan. Eibar eta Soraluez aldeko umorezko kontakizun herrikoiak jaso zituen liburu horietan, baserriko girokoak batzuk baina kalekoak gehienak, Mendebaldeko azpi-euskalkian

Juan San Martin, makurtutakoen lerroen, ezkerretik hasi eta lehena, kamara lepotik zintzilik duela.

emanak. Liburu bietako prosak Nikolas Ormaetxea *Orix*e-ren eta Seber Altuberen laudorioak jaso zituen. Eibarko Udalak berrargitaratu egin zituen bi liburuok 2003an.

Jon Bilbao bibliografoaren laguntzaile izan zen Eusko Bibliographia taldean, eta taldeko horretako zuzendaritzako kide ere izendatu zuten gero. Toribio Etxebarriaren bi libururen hitzaurreak ere idatzi zituen. Gertuko eredu eta erreferente garrantzitsutzat izan zuen beti San Martinek Etxebarria, batez ere haren humanismoari atxikita.

Beste poeta batzuen lanak itzultzeaz gain, Salvador Espriurenak eta Bertol Brechtenak besteak beste, poema ugari argitaratu zuten 1954 eta 1977 artean, *Egan* eta *Oleri*a aldizkarietan batez ere, *Otsalar* ezizenez gehienetan, eta 1960eko hamarkadako euskal poesian erreferentzia garrantzitsua izatera iritsi zen.

Hala ere, hamarkada horretan ez zuen berak idatzitako poema libururik argitaratu. Bai, ordea, garai hartako euskal poeten antologia bat, *Uhin berri*. 1964-1969 (Gipuzkoako Aurrezki Kutxa, 1969). Joxan Artze, Joxe Azurmendi, Manex Erdozaintzi-Etxart, Jose Angel Irigarai, Daniel Landart, Amaia Lasa, Julen Lekuona, Xabier Lete, Luis Mari Mujika, Manex Pagola eta Ibon Sarasolaren testuak bildu zituen, beste askorenen artean.

San Martinen poesia ezagutzeko aukera osoena eta egokiena *Giro gori* liburua da, Felix Marañaren bultzadaz Euskal Herriko Unibertsitateak 1998an argitaratutako antologia. Huraxe izan zuen lehen eta azken poema liburua San Martinek. Liburu horri buruz idatzitako erreseina kritikoen artean, aipagarria da Andolin Eguzkitzak *Euskaldunon Egunkaria*-n 2001eko otsailaren 17an argitaratutakoa. San Martinen poesiagintzaz honako hau idatzi zuen, besteak beste, Eguzkitzak lan hartan:

Oso da interesgarria Otsalarren poemak begiratzea, ederto ikusten delako denok dakiguna, gurasoen seme-alabok garena, eta San Martinen olerkaritza irakurtzean argi eta garbi ikusten da gerraurreko olerkariak dauzkala buruan, Lizardi, Lauaxeta eta enparauak, baina Arestik iraultza egiten duelarik, berak ere herri-literaturaren elementu, molde eta erak sartzen dituela barra-barra bere lanetan. (...)

Gaien ikuspegitik ere garaikoetan aritzen da San Martin, existentzialismoa alde batetik, aurreko horretan bezala herrimina, eta olerkaritzaren betiereko gaiak, natura eta amodioa, bestetik. Hizkuntzaren moldeetan jartzen badugu begirada baina, kronologikoki dagokion tokia hartu, eta gure literaturaren historian katanbegi bat osatzen lagundu zuela argi eta garbi dago; hasi erabat lizarditarra den hizkuntza, hiztegiz aberats, baina gramatikalki oraino elbarritua ematen duenaz hasten baita, hizkuntza herritar gozo eta adierazkorra sartzen duelako gero, azkenek gure oraingo poesia eta prosaren oinarri den hizkera fresko eta zaluera erabiltzeko.

Euskal Idazleen Elkartearen sorrera bultzatu zuten idazleetako bat izan zen, 1982an. Berak idatzi zituen, Euskaltzaindiko Jagon sailburu gisa, Euskal Idazleen Elkartearen asmoak eta helburuak (Euskaltzaindiaren Euskera agerkariaren 2. aldizko XXVII. zenbakiaren separata batean jasoak). «Gizarte zibilizatu batean, literatur ekintzak bultzatzen ez dituen herriaren hizkuntzak, ezta etorkizunik», dio San Martinek txosten horren lehen esaldian». Poesiaz gain, gai askori buruzko artikulua eta liburuak idatzi zituen: umoreaz, arteaz, etnologiaz, hizkuntzaz... Hainbat

San Martinen poesia ezagutzeko aukera osoena eta egokiena *Giro gori* liburua da, Felix Marañaren bultzadaz Euskal Herriko Unibertsitateak 1998an argitaratutako antologia

dibulgazio eta saiakera liburu argitaratu zituen, lan horren ondorioz. Honako hauek, besteak beste: *Escritores euskéricos* (La Gran Enciclopedia Vasca, 1968), *Gogoz. Gure herriko gauzak* (Gipuzkoako Aurrezki Kutxa GAK, 1978), *Bidez. Gure herriko gauzak* (GAK, 1981), *Landuz. Gure herriko gauzak* (GAK, 1984), *Euskararen ostarteak* (Erein, 1988), *Antzinako Eibar* (Eibarko Udala, 1993), *Giza eskubideen inguruan* (Elkar, 2000), *Eibar eta Elgetako Toponomastika* (Euskaltzaindia. Eibarko Udala eta Elgetako Udala, 2000), *Antzinatek gaur egunera. Hondarribia* (Elkar, 2003). Horrez gain, San Martinen artikuluen antologia argitaratu zuen *Egan* aldizkariak 2005ean.

Horrez gain, *Egan* aldizkariaren zuzendaria izan zen 1983 eta 1989 artean.

JUAN SAN MARTIN, EUSKALTZAIN

Soldaduskan amari gutunak idazterakoan hasi zen euskaltzaletasuna erretzen Juan San Martinen baitan, orduan jabetu baitzen ez zegoela alfabetatuta etxean ikasitako hizkuntzan. Francoren aginteak euskararen aurka ezarritako politikek eta hainbat herritarrek euskarari erakusten eta adierazten zioten mespretxuak indartu egin zuten Juanitoren euskaltzaletasun hori. Lan egiteari utzi gabe, bere kabuz alfabetatu zen San Martin gaztea, eta 1957ko uztailaren 26an izendatu zuten euskaltzain urgazle. Zazpi urte geroago, 1964ko abenduaren 18an, euskaltzain oso. Sarrera hitzaldia hamar urte geroago egin zuen, hala ere, 1974ko irailaren 14an, Urdazubín, gaitzat honako hau hartuta: «Literatura landuaren sorrerako giroa, Axularren garaira arte». Jean Haritzelharrek eman zion erantzuna ekitaldi hartan. Euskaltzaindiko idazkari izan zen 1967tik 1978ra arte. Ordain ekonomikorik gabeko lan ugari egin zuen akademiaren alde urte horietan: bertsolari txapelketen eta alfabetatze-kanpainen antolaketan parte hartu zuen, gau-eskolak bultzatu zituen, euskararen aldeko era guztietako ekimenetan laguntzeko prest zegoen beti.

Gertutik ezagutu zuen euskara batuaren sorrera-prozesua, eta hasieratik eman zien babesa eta laguntza Koldo Mitxelena, Luis Villasanti, Txillardegi, Gabriel Arestiri, Jean-Louis Davanti eta, oro har, euskara batua bultzatzen zuten gainerako euskaltzain eta idazleei. Ermuko Zina izenpetu zuten idazleetako bat izan zen, 1968an; Arantzazuko Batzarrean parte hartu zuen, urte berean; Bergarakoan, 1978an... Praktikan ere, bere idatzietan, euskara batuaren aldeko jokabidea izan zuen. Aurkari gogorren askotariko erasoei egin behar izan zieten aurre euskara batuaren aldeko prozesu luze, lakar eta korapilatsuan.

1970etik 1978ra arte, Euskaltzaindiko diruzaina izan zen; 1978tik 1988ra arte, Jagon sailburua; euskaltzainburuorde hautatu zuten 1988an, baina kargua hurrengo urtean utzi zuen, Euskal Autonomia Erkidegoko Ararteko izendatu zutelako.

JUAN SAN MARTIN, MENDIZALE, ESPELEOLOGO ETA ETNOLOGO

Irakurtzea bezala, gaztetandik izan zuen Juan San Martinek mendizaletasuna bere pasioen artean, eta ez modalitate edo praktika bakarrean: mendigoizaletasuna, alpinismoa, eskia, eskalada... eta baita espeleologia ere.

1940ko hamarkada amaitu baino lehen egin zen Aranzadi Zientzia Elkarteko espeleologia saileko kide, eta Eibar inguruko leize-zuloen esplorazioetan lagundu zuen, Jesus Elozegi Irazusta zuzendari zuela. Aurrerago, Oñatin, Mendaron, Erronkarin eta Santa Grazin ere aritu zen espeleologia lanetan, Felix Ruiz de Arkaute espeleologoarekin eta Antonio Arratibel adiskidearekin, besteak beste. 1960an, Santa Graziko San Martin leize-zuloko La Vernako tunela zulatzea ahalbidetu zuten topografia taldeko kide izan zen. Hurrengo urtean, handik gertu, Aranzadi galeria aurkitu zuen taldeko eskalada-arduradunetako bat izan zen.

Mendi Altuetako instruktore titulua eskuratu zuen 1948an, eta eskaladako irakasle eta gidari izan zen hainbat urtez. 1950 eta 1954 artean, hiru bidetatik lortu zuen Cabrales udalerriko (Asturias) Urriellu mendiaren (Naranjo de Bulnes ere deitutakoa) gailurreraino eskalatzea. Bide berriak ireki zituen Pirinioetako hainbat menditan, eta Alpeetan ere ibilbide ugari egin zuen. Espainiako Mendi Federazioak Zilarrezko Domina eman zion 1955ean.

Eibarko Club Deportivo elkarteko kide izan zen, gazterik hasita. Eskalada eta Mendi Altuetako saila sortu zuen, 1949an, elkarte horren barruan, eta elkarteko buru ere izan zen aldi batez. Elkartearen sail artistiko-kulturala ere berak sortu zuen, 1957ean. Elkartek hitzaldi, ikastaro eta erakusketa ugari antolatu zuen ondorengo urteetan, San Martinen dinamismoak bultzatuta.

Idazketarako gai ere izan zuen sarritan mendia, Eibarko kirol elkartearen aldizkarian ez ezik Pyrenaica aldizkarian ere, gaztelaniaz hasieran, euskaraz gero.

Espeleologiarekin eta mendizaletasunarekin lotuta, etnologiarako zaletasun handia izan zuen. Joxe Miel Barandiaran eta Julio Caro Baroja maisu eta erreferente nagusitzat harturik, etnografiako hainbat lan argitaratu zituen Munibe, *Fontes* eta beste hainbat aldizkarietan. Etnografiako lanak euskaraz idazten eta argitaratzen aitzindarietako bat izan zen.

EGAN

1-6

1989

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerriren Adiskideen Elkartea. Gipuzkoako Saila
Posta Kutxatila 992 - 20080 DONOSTIA

Soldaduskan amari gutunak idazterakoan hasi zen
euskaltzaletasuna erretzen Juan San Martinen baitan, orduan
jabetu baitzen ez zegoela alfabetatuta etxean ikasitako
hizkuntzan

JUAN SAN MARTIN, BERE GIZARTEAREKIN KONPROMETITUTAKO ERAGILE

Herriaren eta herritarren zerbitzurako bokazioak hartarata, Eusko Kontseilu Nagusiko kide izan zen Juan San Martín 1978an, Eusko Jaurlaritza sortu baino pixka bat lehenago, eta Euskal Autonomia Erkidegoko Ararteko izendatu zuten 1989an. Horregatik utzi zuen euskaltzainburuorde kargua, aurreko urtean emana. 1994tik 1995ra Europako arartekoen Ombudsman Institutuko burua izan zen, eta 1995ean utzi zion EAEko Ararteko izateari ere.

Aurretik, Arte Ederretako Kontseilaria izana zen, eta baita, hainbat urtez, Donostiako San Telmo Museoko Zuzendaritzako kide eta Eibarko San Andres elizaren berriatze-lanetarako Kontseiluko aholkulari ere.

Luzaz izan zen Aranzadi Zientzia Elkarteke zein RSBAP/ EAE Euskalerriaren Adiskideen Elkarteke kide. EIE Euskal Idazleen Elkarteak eta EIZIE Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteen Elkarteak ohorezko kide izendatu zuten.

Durango Liburu eta Disko Azokaren 36. edizioan, Durango merindadeko Adiskideen Gerediaga Elkarteak 2001eko Durango Argizaiola omen-saria eman zion.

Eibarko Udalak, Udako Euskal Unibertsitatearen laguntzarekin, Juan San Martín Beka sortu zuen 2001ean, ikerketa sustatzeko eta Juan San Martín omentzeko. Geroztik, urtero ematen da beka hori.

Hona hemen Juan San Martinek jasotako beste hainbat aipamen, sari eta omenaldi:

Espainiako Mendi Federazioak Zilarrezko Domina eman zion 1955ean.

Baionako Euskal Idazleen Entitateak kazetaritzako Lauaxeta saria eman zion 1964an.

2002ko ekainaren 3an, Bilboko Liburu Azokak Urrezko Luma eman zion.

2003ko urrian, Koldo Mitxelena Kulturuneak Juan San Martinen omenezko jardunaldiak antolatu zituen, Konpromisoa eta lekukotza euskal kulturaren zerbitzura izenburupean.

2003ko abenduan, Hondarribiko Urrezko Domina eman zioten, eta seme kuttun izendatu.

2004ko ekainean, Eusko Ikaskuntzak eta Euskadiko Kutxak, Humanitate, Kultur, Arte eta Gizarte Zientzien 2004ko saria eman zioten.

2004ko abuztuan, Zuloaga Museoak omendu zuen.

2005eko apirilean, Eibarko seme kuttun izendatu zuten.

JUAN SAN MARTIN, BERE HITZETAN

Juan San Martinek Imanol Murua Uria kazetariak 1998an egindako elkarrizketan (*Jakin* aldizkariaren 108. zenbakian argitaratua) esandako batzuk jaso ditugu hemen:

«Irakurzaletasuna mutikotatik neukan. Auzoan bagenuen neska bat, ni baino lau bat urte zaharragoa, ipuinak irakurtzen zizkiguna. Robinson Crusoe eta halakoak. Horren inguruan, oso mutiko nintzela!, jabetu nintzen liburuetan zer gauza aurki zitezkeen.

Ipuinak-eta irakurtzen nituen orduan, erdaraz. Esploradore kontuak, Livingston-eta, mutikotatik irakurri nituen. Erosi egiten nituen, nire diruarekin. Merkeak ziren. Nobelak koaderno gisa kapituluka saltzeko ohitura ere bazen. Eta gainera, trukaketak genituen: zinemara joaten ginenean, pelikula hasi baino lehen elkartzen ginen elkarri esanez, azokan bezala, «nik hau daukat! trukatuko nuke honegatik!», eta horrela. Batzuk banituen trukatzerik nahi ez nituenak. Gustatu, eta niretzat.

Gerra piztu zenerako, etxean banuen liburu multzo bat. Baina erra etorri zen, etxea erre zen eta ezer gabe gelditu nintzen».

* * *

«Ferroldik Pasaiara ekarri gintuzten, itsasoz. Eta handik Eibarrera. Iritsi ginenean, etxerik ez! Beheak jota. Suntsituta dena, lau paretak. Amak ikusi zuenean negarrari eman zion. Inpresio handia egin zidan, eta uste dut nire bizitzan aldaketa handia egin nuela orduan. Lehen ume bihurria nintzen, baina ama horrela ikusirik eta aita non zenik ere ez genekiela...»

* * *

«Giroa oso txarra zen [36ko Gerraren ondorengo urteetan]. Udaletxean edo beste edozein zentrotan isilik geratu behar, baina trenean, autobusean edo horrelako lekuetan ikasia nuen, nire irakurketetatik, zer erantzun. Autobusean-eta normahik esaten zizun: «¡Hable en cristiano!». Normahik! Sarri erdibaserritar erdaraz ondo ez zekienak, karlista zelako. Baina sarriago, kanpoko jendeak, poliziek eta.

Nik erantzuten nien: «Lo siento mucho, pero yo no sé arameo». Berak: «¡Quiero decir que estamos en España y hable usted en español!». Eta nik: «Pues yo estoy hablando la lengua mas antigua de España». Jendea adi-adi egoten zen. Eta gero: «¡Yo no soy separatista, pero veo que usted es un separador!».

Horrela erantzuten nien. Jendeak horrekin kontzientzia hartzen zuen eta ni pozik. Hori, zenbat aldiz eta zenbat tokitan! 40ko hamarkadaren erdia pasatu ondoren hasi nintzen horrelako erantzunak ematen. Esaten zidaten lagunek, egunen batean disgustoa izango genuela...»

* * *

«Behin [soldaduskan], euskaraz entzun eta brigada batek esan zidan: «¡Malditos vuestros padres que os enseñaron esa puñetera lengua!»... «Oiga, perdone, a mí mis padres no me han enseñado nada malo». Esan banion esan nion! Eman zidan jipoi ikaragarria! Lurrera bota, zapaldu... odoloduta utzi ninduen.

Horrek erreakzioa sortarazi zidan: ni mendizale ibili naizenean, artzainekin, baserritarrekin, Gorbean, Aizkorrin, Aralarren... gure hizkuntzarekin toki guztietan ateak irekita izan ditut. Hizkuntzarekin anaiago konpontzen gara... Eta gero, tratu hau hauei? Niretzat azkena izan zen. Hor hasi nintzen kontzientzia hartzen».

JUAN SAN MARTIN, BERE HITZETAN

«Jon Etxaidek asko orientatu gintuen: zer gramatika ziren interesgarrienak, literatur gomendioak... Ni mugaz haraindiko idazleei begira jarri banintzen, hangoak ere irakurtzen hasi banintzen, Jon Etxaideri zor diot. Esaten zidan bere ustez mugaz haraindiko idazleak tradizio handiagokoak zirela, ezagutu beharrekoak zirela».

* * *

«Naranjo lehenengo aldiz igo genuenean, baserriko abarkekin egin genuen. Gero, txirukak hasi zirenean txirukekin».

* * *

«Nik beti esaten dut: gizona da lehenago, edozein hizkuntza, edozein etnia eta edozein zera baino. Baina bolumena handia baldin bada, ez dago asimilatzerik. Euskalduna zeharo baztertzea gertatu zen. Hor joko bat egon da azpitik. Dudarik gabe. Humanidade aldetik, agian gutxien inporta duena da. Baina, guretzat, euskaldun bezala, inportantea izan da».

* * *

«Ikastola [Eibarkoa] 1960an sortu zela dio ikastolaren liburuak, baina nik datuak lehenagokoak ditut, eta inor ibili baldin bazen ni ibili nintzen: 1959an sortu zen ikastola. Pisu batean hasi ginen».

* * *

«Aresti ere kezkatuta zegoen, Otsalar hori nor zen ez zekiela eta. Irakurriko dizut Arestik zer idatzi zuen 1960an, Egan-en:*Larrea argitaratzen den Oleri errebistan poeta bat agertzen zaigu, zeineren izenik edo kondiziorik ez dudan nik ezagutzen birritzen batekin eskribatzen duelako: Otsalar. Gauza sakonak eta kementsuak egiten ditu, bortitza da, entelegezua, adimentsua, zeru muga zabaleko poeta. Lasai dabil poesia gorenengo alor aberatsetatik. Baina formarekin egiten dugu oztopo. Badaki koplak nagusi bat zer ez den ere ez dakiela. Otsalar, funtsaren aldetik, ezin hobea da».*

* * *

«Baina nik nahiago nuke libreago egon izan banintz. Euskarak hainbeste premia izan ez balu, gehiago dedikatuko nintzatekeen literaturara. Eleberri bat egiten ere hasi nintzen, eta bertan behera utzi nuen. Euskaltzaindian idazkari hasi nintzenetik ez dut izan denborarik ezertarako».

* * *

«Zentsura norberaren buruari egiten zaio lehenengo. [Hoja del Lunes astelehenetako egunkariko] Zuzendariak babestu egiten ninduen gainera. Ez nuen politika gaiez idazten, kulturaz aritzen nintzen, eta horrela inork ezin zuen moztu. Tarteka, historiari buruzko zerbait, foruen arazoren bat, hurrengoan pertsonaiaren bat mendeurrena edo betetzen zenean... Gai desberdinekin jauzika. Nik, gainera, gai politikoak beti saihestu ditut. Politikan beraiek egin dute nire kontra, baina nik ez dut politikarik egin. Orduan saihestu egiten nuen, eta orain gehiago».

Juan San Martín,
Euskaltzaindiko kideen artean

«Baina [Euskaltzaindiaren Lagunak] kanpaina zela eta ni batetik bestera ibili nintzen batzarrak eginez, eta nire jarraika hasi zen Guardia Zibila. Telefonoa kontrolatua neukan. Eta gerora, orain gutxi arte!, arazoak izan ditut horregatik: Carrero Blanco hil zutenean pasaporteak baliogabetu zidaten, Hondarribian etxea miatu zidaten guardia zibilek Aberri Egun batean, pintxazoak kotxean ez dakit zenbat aldiz... Kotxeari gurpil bat kendu eta itsasora bota zuten batean, guardia zibilak horrelakoak egiten ari ziren susmoa zutela esan zidan Hondarribiko alkateak eta, orduan gobernadore zen Julen Elgorriaga ezaguna nuenez, harengana jo nuen. Ahal zuena egingo zuela esan zidan, eta geroztik ez dut arazorik izan. Horrek erakusten du guardia zibilak zirela niri arazoak sortzen zizkidatenak. Demokrazian! Eta hori guztia, «Euskaltzaindiaren Lagunak» mugimendua sortu nuelako».

* * *

«Euskalki bakoitzak baturako eskaini behar du beretik datozen gauzarik garrantzitsuenak. Orain hasi da berriro euskalkiei balioa eman nahirik: balio lokala dute, baina batasunerako lehen pausotzat hartu behar da. Batasuna beharrezkoa da, edo bestela hizkuntzak ez du etorkizunik. Eta batzuetan euskalkiari merezi duen baino garrantzi gehiago ematen ari gara».

* * *

«Inportanteak izan dira [Ararteko lanean emandako urteak] humanismo aldera izan dudana joeragatik. Alde horretatik oso gauza politak egitea egokitu zait eta poz handia eraman dut. Baina politikak desengainu handia eman dit. Esan bati gauza bat, eta belarri batetik sartu eta beste batetik irten. Hori askotan, eta kolore guztietako politikoekin. Txarrenak, txantajea eginez, ETAren eta HBren ingurukoak izan dira, baina boto gehien dituzten alderdiek ere presio handia egin didate, eta ezikusiarrena egin, sarri. Esatekoak ere ez dira EAJkoek eta PSOEkoek egin dizkidatenak».

HEMEN EGOTEA MUNDUAN EGOTEKO FORMA BAKARRA DIRUDIENEAN

Testua: Irati Oskoz Egiguren

KRONIKA HONEK ESKOLA ARTEKO URRUZUNO LITERATURA
LEHIAKETA IRABAZI ZUTENEN EGONALDIA KONTATZEN DU,
EGOILIAR IZANDAKO GAZTE BATEN LUMATIK.

Idatzi. Urruzuno. Kronika.
Euskal Idazleen Elkarte.
*Idatzi Urruzunoko
kronika Euskal Idazleen
Elkartearentzat.*

2023ko ABUZTUAREN 28a

Autobusera sartzean sentitu nuen inork ez zuela bata bestearen
ondoan eseri nahi; eserleku bikoitz indibidualak ziruditen orduan.
Bazeuden aurretik igotakoak, kanpotik inor ez zegoela zirudien
arren. Aurpegi ezezagunak dira ordukoak, orain berberak direla
badakidan arren.

Nekez iritsi ginen Arantzara. Loz, elkarrizketa pausatuz, lekuz
kanpokoez eta lotsaz maleta beteta; herrian barrena, gurpilen zarata
kutsatzailea besterik ez zen. Bata bestearen izenez gogoratzen saiatu,
eta udaleku-plantak egiten zituen egonaldi literarioa aprobetxatuz,
aurkeztu egin gintuzten. Hemen daude etorkizuneko idazleak:
tarteak, errepikatzaile ugari, hain gazte lehen aldiz etorritakoak,
atarian gelditu diren horiek, baita joateko asmorik ez zutenak ere.

Bazkalordu goiztiarrean ez ginen gai izan zer egin nahi genuen
aitortzeko. Begiak estali eta, erran zigutenaren arabera, denok egin
genuen bat honetan: mahai-inguru erraldoi batean, elkarri begira
emango genituen otorduak. Artean, bakoitzaren plater zein koilarak,
elkarrizketa mantendu ezinean, solasten ziren kolpeka janariaren
aitzakiapean. Hasiak ginen egonaldiaren *destripatzaileak* gure
erretretaz lezioak ematen, lasaitasuna transmititzeko asmoz, seguru
sentitzeko tokia erakutsiz.

Begirale-lanetan jardutera ere abiatu ginen: ez haien faltagatik, hain zuzen ere, haiei eskertzeko. Ohartzen hasia nintzen, berdinen eta desberdinen afera horretan, txikiegia zela arrakala. Elkarri itxaron, bestearengatik galdetu, izenak errepasatu, adinaz ezin jabetu... Bata besteak izkiriaturakoen konplizeak ginen azpi-testuan.

Denbora egiten ari ginen, literatura iristear zegoela bagenekien eta. Lapurretaz, bahitzeaz, editatzeaz, klixeez, lubakiez, ofizioaz... Adi egotea zerbait esatea baino garrantzitsuagoa dela, Harkaitz Canorekin. Errota eragiten hasi berritan, maldan behera gindoazen guztiok, euriz blaituta gure hitzak. Geroago, esku artean genuen inoiz arribatzen ez den liburua. Berriki ukigabea izena jarri zion bakoitzak. Papergaineko bat besterik ez zelakoan, argitaletxeetan agertzen den horietakoa, kuttunegi zait orain, eskaintzaz estreinatuta.

Egunak eta gauak elkar akabatzen dutenean, hartu nuen egunero idaztearen bakarkako eginbeharra, orain testu hau bihurtzeko gauza diren eskuizkribuekin. Argiak nire aurka jotzen zuen, boligrafoaren itzala mugitzen zen nire atzealdean; atearen markotik, barre isilean, Iker begiralea. Mundu txiki hau bukatzeaz da; bitartean, hau zuentzat da.

2023ko ABUZTUAREN 29a

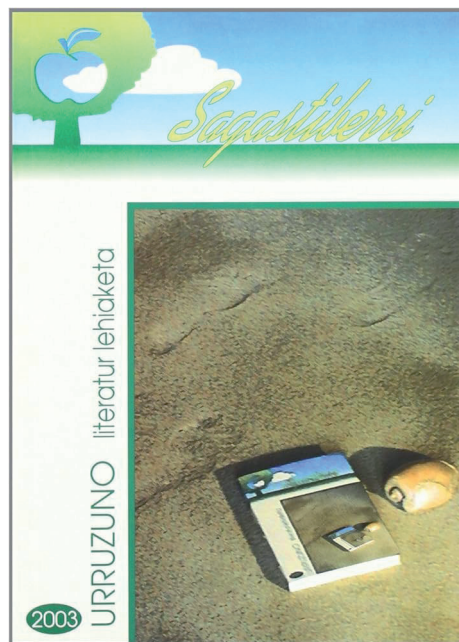
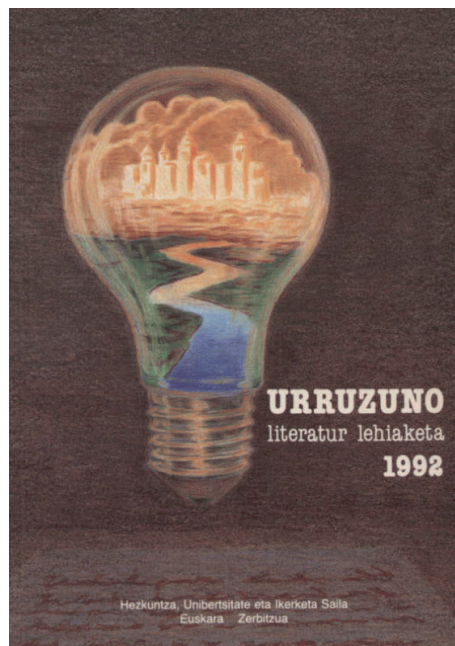
Bigarren pelikula ez dira izan ohi lehenak bezain onak. Sabai panoramiko bat aurrean dudala egokitu zait bigarren eguneko apunteak hartzea. Oroitzen dut: lotsak janez iratzarri zen eguna. Kolpe batez musika begietan, eta ezin alaiago hartu nuen ez jakitearen kontu hura. Munduak berri kontu dezakeena gutxi da, hona iristen dena ere bai, baita nik neuk bilatzen dudana ere: atzean gelditzen doaz mugikorrek lokartzeak eta esnatzearenak, hemen kontatzeko gehiegi dago eta.

Kafearen erritualari hasiera ematera gindoazela, Yolanda Arrietak are handiago bat aurkeztu zigun. Bakoitzak zer ezin espero eta espektatiba aurkariekin, lehen aldiz idaztera gindoazen. Bata bestearenak entzutea zegokigun, bat-batekotasunez *konpintxatuta*, txarrarenak eta onarenak errezitatuz; testuez ari bagara, noski. Espazio seguru, trinko, klixeeekin jolasean genbiltzala, ezin ahanntzi gabiltza bata eta besteak botatakoak: beren hitzak berenak dira. Saihetsezina zait, orain, horiek entzutean, beren begiak ez bilatzea.

Animalia bihurtuak ginen bazka ekarri zigutenerako. Esfortzu mentalaren goseaz gidatuta, ezin izan genion hitz egiteari utzi. Begiradek gurutzatzera egin zuten. Dagoeneko kontua ez zen albokoaren elkarriketarekin bizirautea, baizik eta talde-elkarriketa bat sortzea.

Ametzak sortu behar genituen geure kontura. Askariko patio eguzkitsuan soseguz eseri, eta ezin soleituago perspektiba horretan: *merenderoaren* gainean, ogitarteko bila, patxadaz aldapa gora, isilik eta gustura. Hor zebiltzan gure begiraleak, guk zer egingo bila, milaka aukeretan bat aukeratzera, gu aktibatzeari begira. Gutxi erreakzionatzen genuen, gutxiegi erranen lukete haiek. Bagenuen zerbait labean, eta apurka-apurka horri heldu genion. Txorizoa aitzakia, batzuk joanak ziren herrira, beste batzuk solasaldian geldituak, eta bidean galdutakoak ere baziren; kanpotik naturala zirudien banatzea, baina denoi zegokigun toki berean amaitzea.

Ez gara bereziki ilusionistak, positiboki itsututako halakoak. Esana doa diskurtso hori bera ere zalantzan jartzen dugula, potentzialaren balantzaren bila. Ostera, nork esango luke amets bakarraren konplize izan gintezkeela: hau da, euskal musikal baten protagonista izatea, bere forma txotxoloenean.

Performance arrakastatsurekin afaria itxi, eta umeak izatera jolastu ginen, gaubela batez, arraultza bakarra jokoa: taldea egiteko aukera, elkar zaindu eta geure buruez barre egiteko, umeen antzera ahazteko eta gogoratzeko.

Gauak ondoren ireki zigun *gitarra-jotze* poetiko, konfesional, sakon baten aukera; kontrastea, bai. Sentimendu bitakora bat partekatze, bata bestearen berri esplizituki izateko, literatura egiteko, zer esana zein zer entzuna duenarentzat. Jantoki zuloan sartuta, eguneko zein une den ezin ohartu ahal zinen horretan, mahai gainean, xagu bat. Baina beno, horrelakoetan ere amatatzen da eguna, ohe gainean lumaren tinta bukatu zaidan bezala.

2023ko ABUZTUAREN 30a

Greenwicheko meridianoan, gaur goizean gogorragoa da bizitza. «Bidaia handi guztiak hasten dira geltoki batean». Hor batu ginen Itxaro Bordarekin. San Juan de Luz, Saint Jean de Luz edo gure Donibane Lohizunen, estetika arrantzale burges, *neo-basque* babestu horretan.

Horrela, beste bizitza baten berri izan genuen: balea erraldoiak ikusi beharrean, euskaldunak atun ikaragarri bat irekitzen ari ziren merkatuan, den-denon aurrean. Kioskoaren babesean, musikarik ez zegoen, ezta poliziaik ere. Bolerorik oraindik kantatzen den ez jakinagatik, hitzaren doinuak babesten gaitu zenbait dendetako toldo herdoilduetan.

Atertzera bidean, xira eta euritakoekin indartsua zen haizearen eta euriaren aurkako norgehiagoka; beste batzuetan xumea, gehiegi esajeratu gabe. Orduan, edozein modutan hartuko zuten trainerua, itsasoari begira dagoen etxeko balkoitik gora eta behera.

Hemengo ezerk oraindik fikziotik ez edan arren, esango dizuet Ziburura iristeko ornamentu liluragarritzko eliza batetik igaro behar izan genuela, ehorzketa-omenaldi militar batek goraino betea zuena: joanak ziren frantses peto ahaldunenak, baita herriko moja arruntak ere. Arrotz lekuetan murgiltzen garelako iruditzen zaigu sarritan, azal ederrenak ukitzen ditugun arren. Aldiz, beste toki batetik ikusi behar ditugu gure toki guztiak; bestela, beti dira etsai haiek, eta bestetar horiek guztiak.

Jatetxeak helduen eta umeen mahaiak banatu zituen, lehenei bakarrik eskainiz kafea. Luxuzko menuz bete genuen tripa, eta gidari berdina eraman gintuen mugaren beste aldera. Merienda bazegoela ere ahaztu genuen, tabernatik gure bila Tapia eta Leturia etorri zirenean. Begirada konplizez kontatu ziguten zein apurtzailea zen soinu diatonikoaren itxurazko doinu tradizionala. Ez genekien zein gogor dantzatu zitekeen aulki baten deserosotasunetik, askok atzealdeko dantzariak ez sumatzeraino.

Ilundu orduko, Joseba Sarrionandiaren errezitaldia. Batzuk komun zuloan lehen aldiz irakurritakoak, beren esanahia atsedenetan aurkitzen saiatutakoak, hain motzak aldi bakar batez leitutakoak, eta abarrak, hurrengo egunerako prest egoteko asmoarekin. Arnas beharretan, joan ginen denok kanpora, aforismo, esaldi edo dena delakoak idaztera. Ordea, klimax apurtzaileak hortik dabilta beti, eta horrela, bero edota inspirazio bila abiatu ginen hiru, herritik barna. Ilargi beteak kolpatu zigun denbora tarte horretan; amaigabetasun-sentsazioa tiro azkar batek suntsi zezakeen. Bilatuz gero ez dena aurkitzen.

«Gu ohera goaz». Logela argi betean eta litera azpialdea ilunpetan, beste bi ere idazten ari direla. Beste guztiak lo-zakua besazpian, eta oihaletxe bat egitera-edo zihozazela. Adrenalinarengatik kostatzen zitzairen isiltasuna bermatzea, eta

konplize begiratzan nuen orduan albokoa, «zertan ari ote dira» barrura galdezka. Guretzat oraindik bazegoen gozatzeko beste gau bat, eta, agian horregatik, bazen garaia deskantsu kontziente baterako. Aldiz, hortik gau luze guztiak ziren abentura zoro baterako aukera; nola esan ezetz, nola ez ulertu. Poztu, kontuan hartzekoak bota, eta, besarkada batez, disfruta dezatela esan. «Ene, ze zahar itxura bat-batean!». Gaur bihar den horretan, umetxo eta amatxoak bai; aitakeriarik ez, ordea.

2023ko ABUZTUAREN 31

Gaur, agian, ez zen hain beharrezkoa kafez berotzea eguna. Sarri bazetorrela-eta, haren bila zihoan Axi gure begiralea, bere artean zer esan, zer saihestu ez zekiela. Ez dut ukatuko zaila ez zenik bere lehen irudi bat egitea: poemetako tinkotasuna, deserriaren ezjakintasuna, aurrerakuntzaren atrofia eta samintasunaren gordintasuna... «Non egongo da hori dena gordeta?», galdetu genion askok gure buruari, eta, behin gurekin eserita zegoela, bizkarrean zeramala onartzea besterik ez genuen.

Ez zen bakarrik agertu, Ainhua zeukan bere alboan, eta nire alboan. Mugikorra eskuan zuela, liburu bat zabalik zuen bere aitak buruan. Konpromiso apolitikoz ibili zelakoan zioen (ziurrenik diot nik), frankismoaren gau luze horren ostean. Liluratzen nau, *ultrakorrekzio* garaiotan, zein argigarria den, edozein markotan, autozentsuraren mamuak, apurka eta saltoka, ez duela historia kontatzerik.

Etxeko lanak ere bidali zizkigun: hain zuzen, euskal literaturaren egitekoak. Dagoeneko *korrektoegia* izan dela dena

eta estandarraren ekarpen izugarri horretaz baliatu behar dugula *inkorrektuak* izateko... Oraindik eskasa dela, X sasoir a bideratu behar dugula, 20 urte oraindik badauzkala idazteko. Kontatuko nizueke *petit-komitean* azaldu zigun guztia, baina bere figura amaiezinarekin gelditu beharko zarete, bere ñabardura eta ziurtasun guztiak barnebiltzen dituen horrekin: «Ezin da amatau».

Lujanbio eta Egaña iritsiak ziren iduzki betez terrazara bazkaltzera abiatu ginenerako. Bertsolari batek eta biok, ezin zaletzat ere benetan hartu, prestatu genuen eguneko saioa, gure belaunaldirako gustagarria eta aldi berean aldrebesa, gazte bat izana tartean galdurik. Askorentzat haien lehen bertso-saioa zen hura, eta ziur esango nuke Sarrik ere zer edo zer berri aurkitu zuela topaleku hartan.

Saio osteko solasaldian, eta bereziki amaieran, konturatzen hasi ginen *gu* izateko zera hori bukatzen ari zela. Eta horrela, nekea gordeta, herrirantz abiatu ginen, azken eguna ez genuelako edonolakoa izatea nahi. Inprobisazioz, irriz eta talde-presiorik gabe adostu genuen, zer izango zen oso ondo jakin gabe, ondorengoa.

Kontua da, urte bateko tradizioz, jubilatzaera doazen horiei (beste urte batez aurkeztu ezin direnei, alegia) *speech* bat ematea dagokiela gau partean. Eta horrela igo ginen Sara eta biok kartzelara; hau da, «begiraleen gela» dioen trastero huts halakora. Begi umelez, prestatu genuen esan beharrekoa, zahartxoan perspektiba txiki horretatik. Mikelek tarte gutxi utzi arren, onenak itxaronarazten digulako beti, patxadaz eta erantzukizun kaikuz bularretik bihotzak atera genituen.

Eta odoletan jarri genituen mahai gaineen. Hasieran saiatu ginen gure emozioa hitzetan soilik adierazten; baina, azkenean, saihetsezina izan zen lehen agurrei ongietorria ematea. Latzeziak aurpegiak, ondoan genuen doinua, azalez zimeltzen ninduten ukituak, eta aurrean idazteke pilatu zitzaizkidan eskaintza guztiak. Kate-produkzioan idazteari ekin genion, mahai karratua borobil bihurtuz, eta nahi gabe, nire maitasun-hitz guztiak idazteari ekin nion. Nahi gabe orain ere, apunteetan irudirik bilatu gabe, kontatzen dut munduan gertatu zitzaigun guztia.

Gu ez garelako amatxo bakarrak; eskerrak Andere agertu zela, jaia eskuetan zuela, giro trinkoari kontrapuntu txiki bat jartzera. «Jada ez daukat gogoan... Nola hasi zen guztia... Nola entzuten diren oraindik... Tiro-hotzak mendietan...» Karaoke japoniar baten modura lehertzeraino abestu genuen, axolagabe, nahi bezala dantzari eta behar bezala bukatuz: kabareteko kristalak lurrunduta, kirats handiz eta, antza, dena zegoen bezala utzita, egunak gosaria ekarri arte.

Goizeko ordu txikiegiak ziren, bueltarako guztia bukatzeke genuenerako. Maletak erdizka, izerditurik dutxa baten beharrean, deskantsurik aurreikusi gabe... Gasteizera joan behar hori ere ez genuen oroitzen, eta ez zen garrantzitsua.

Konturatzen naiz bereziki erraza izan zaidala dena kontatzea, bereziki naturala izan zitzaigulako bizipenak partekatzea. Komunean dugun hori kontatzeko asmoarekin idazten ari naiz, eta, gehiago egonagatik, hemen da gehienaren pintzelkada sentibera eta, agian, lausoa. Eta, apika, horregatik ez da gure elkarriketarik, gertakari zehatzik, formaltasunik; edo, agian, dena nire prosa idazteko ezgaitasun astunaren ondorio da, eta hemen dago aurretik aipatutako guztia; nork daki.

Urruzuno bost egun direla diote askotan (murritzetak aipatu gabe, asko hasiko zaretelako zuen istorioak botatzen); baina hemen soilik lau eguneko mundu batean murgildu gara, Arantzata atzean utzi zuen irailaren 1 hura egun osotzat ere hartu ezin daitekeelako.

S o r m e n a r e n T x o k o a

ERRAUTS HAIZATUA

«Quiero ser el aire, confundirme con él...» (SER AIRE)

«...un mar de sombras se desborda...» (TIERRA SIN SENTIDO)

«Los contornos del mar se asemejan con los de la muerte...» (LOS TRIGOS SON CIERTOS. ALEJEMOS LA MUERTE)

«El mar es el vacío...» (CARLOS)

[ALFONSO COSTAFREDA, 1926-1974]

Itsasertzeko haize finak zeraman zure errautsa itsaso zabalera.
Oihalak betean, uhinez uhin, maitekiro haizatu genuen zure azken hatsa itsaso barrura.
Aire bihurtu zinen —haize leun— itsas zabalaren gainaldean.
Zeuk finkatu zenuen egunean haizatu zintugun, puntu-puntuan:
itsasoaz beste egin zenuen egun berean, itsasminenez, begiak malkotan.
Iparrizarrak markatzen du geroztik zuzen-zuzen, bertikalki,
itsaso hondogabea hats hartuz datzan zure errautsen hobia, zure kresal-estalpea.
Zeure egin baitzenuen, uda batez, inorena ez den itsasoa.
Buia zuri bat jarri genuen mugarri poeta madarikatuaren oroigarri
—buia zuri bat—
nora, murgil eginez, gainbehera bizian jaisten baitziren ilunabar oro kaio beltzak.
Ez kilaren hotsak ez du jada ordurik errepikatzen,
ezorduaren hotsa ez da gaurdanik hutsean entzuten, hutsean hedatzen.
Itsasoaz beste egin zenuen egun berean haizatu zintugun maitekiro gauaren besoetara.
Itsasoaren hitzorduak, izan ere, ez baitigu inoiz ere huts egiten.

* * *

[Malenkoniaz abailduta —itota—, heriotzaren gaia ezin burutik kendu, bere buruaz beste egin zuen Alfonso Costafreda poeta katalanak, 48 urte zituela, 1974an. Malenkonია baita bakartien lagunik onena. Haren heriotzaren urte berean argitara irten zen «Suicidios y otras muertes» bere obra postumoa, non, poetarentzat, suizida omen heriotza garaitzen duen bakararra.]

* * *

[Akatsa omen da nostalgia, halaxe diote ni baino jakintsuago direnek. Nik, aldiz —akastuna izaki—, akatsean bizi nahi dut: nostalgia bizi. Eta akatsean hil. Nostalgia ohean. Goxo-goxo.]
Imanol Irigoien
(2022-I-25)

OREN MOREAREN ARGITAN

(JOXANTON ARTZERI, IN MEMORIAM)

«...*nahiz eta heriotza / helduko zaidala jakin [...] / ez nau / ustekabeen harrapatuko!*».
J.A. ARTZE (1973)

«...*Gaur, harriak / ere baitira itzal...*».
«*Oi, zein haizen eder, loa, —heriotzaren anaitzakoa— [...]»*.
LIZARDI (1973)

«...*Heriotza ez zen beldur baten zama, /
ez une ilun, / ez hegal bat ikara, / ez haize bortitz , ez eta lurrikara [...]*».
JOAN MARI IRIGOIEN (2017)

OREN morearen ezkilak puntu-puntuan jo dik,
ozenki eta zurrun,
itsas zerumugaren atea,
baita, ondoren,
ur-kolore ubel-gardenez jantzi ere izadiaren soina.

Eta izpi berdearen gezal-lerroak
—urrun-urruneko izpi-marra berdeak—
kresal margoz tindatu dik
goizalbaren lorategia
oren morearen argitan.

Dolu eta dolore *xorien* paradisu galduan.

Alde honetako bidaia eginik —bidai oparoa hirea—,
ostadarretik haratago joan omen haiz abiadan
—hala esan ziguk ezkilak, soinuaren hotsean—,
sasi guztien gainetik,
hegan eta hegan hi —hegazti migrari—,
zumetar xorien hegalpean.

Eta, begiak malkotan,
bihotz-ilundura batek hartu gaitik,
bihotzaren bihotzean.

Esadak
zer-nolako kolorez jantzi diren, gaur goizean,
izar multzoetatik haratago begiztatu dituan zelaiak,
ortziaz bestaldeko itsaso-zeruak?
Hemengo berde-urdin koloreez, agian...?
Eta nolakoak dira
eskualde horretako neskatala xaloen masail-ezpainak?
Hemengo marrubien antzekoak ote...?
Eta zer kolore espektroz irisatzen dira
horko paradisuko hegaziak...?

Lurrin ubela dario izpilikuari Herioren oren morean.

Koloreez ari garela, esadak, halaber,
nolakoak ote diren
begietsi berri dituan izarretatik bestaldeko ostadarrak:
alde honetako zazpi koloreetakoak ote dira
—hori-gorri-urdin...—,
ala guztiz beste era batekoak?

Negar-maluten jarioak hil-oihalez estali dik
neguko aintziraren ur geldia.

Eta hik igarritako kobazulo haren sabelean geundela
—nola Jonas balearenean—,
eguerdi eguzkitsu hartan genbintzala —gogoratzen?—,
edo, bestela esanda,
une honetan etengabe inguratzen hauen
estreinako argi puru horretan genbintzala...
—aurazko argi aratz distiratsu horretantxe—
argirik argiena ote zuten heure begiek,
argi hutsaren argi...?

Eta
mahaikideoi
mahai zapi zuriaren gainean aletuta heuzkaan
orri zuri haietako poemak
banan banan leitu hizkigunean—gogoratzen, Joxan?—:
heure ahotik banan banan irtendako hitz eder haiek
orduan zituztean adiera berberak ote dituzte orain
edo antzaldatuak izan dira, begi-mugez gain igaro ahala?
Ez ziren ba ametsetako begitazio bat izango...?

Harri handi-eder bat datza atxikia —*gaur itzal dena*—
hilerriko atarian:
ilargitearen argitan datza atxikia, bai, harri handi hura,
estatua pentsalaria —edota harri filosofala— bailitzan.

Luze-zabal hedatuz eta hedatuz,
izartegirantz doan arrokaren argi-itzalak
iraganaz eta geroaz zegiguk hitz,
oraingo iraganaz zein oraingo geroaz.
Hire begiek dakusaten itzal-argiaren mintzoa, berriz,
iraganik ez duen orainaren geroaz mintzo duk,
iraganik gabeko geroaren orainaz,
orainaren orainaz amaigabe mintzo zaigunaz:
beti-betiko orainaz ari den mintzoaz.

Negarrezko haran honetatik
mila-milioi argi urtetara joan omen haiz, hegaldi luzez,
kosmoaren ifrentzura;
galaxietan gaindi bidaiatu omen haiz,
geure begietarako ikustezin;
materiatik at, ez-materiatik zein materia ilunetik at,
eta, ortziaren sabai-argiaren distira apalez
pittin bat goiargiturik ni neu ere,
zera galdetzera ausartuko nauk, Joxan:
hutsa, hatsa, hotsa izan nahi huen horrek
lortu al duk betekotasunaren hutsean izatea?

Itzalaren argia dario hilerriko harri handi ederrari.
Eta iluna argi bihurtu denean,
poz-atsegin gozo batek gainezka betetzen dik etengabe
xorien paradisu berreskuratua.

Zulo beltzetan gaindi, begi-lausoz,
izar-mugetako leihatilaren zirritutik irudikatu diat
hire bizi-arnasaren argia.
Nola dakusak hortik lur honetako egurats grisa?
Nola, planeta urdina omen den honek hedaturiko kiratsa?

Argi epela darie goi-goiko zulo beltzei
hire aurpegiaren argitan.

Eta leihatilako errezelean zehar izar-hautsa irazten denean,
errauts bihurtua jada,
txalapartaren hots-erritmoan hasiko duk
turuten garaipen martxa,
hileta martxa oro garaituz.
Eta turutotsaren oihu garaitezina
musika huts bilakatuko duk,
musika biluzi-isilaren oihartzun.

Poetaren *amets-bideetan barna* egin duk azken bidaia:
udaberriko lore guztiez urrindatuta
hurbilduko gatzazkik finisterreko sarrera-atean zehar;
itxarongela honetatik dei egiten diat, Joxan,
hilerriko harri handi-ederraren izenean diosat:
egon hadi luzaro gure zain!

* * *

[Eta zoriona eta bakea —eta argiaren poesia—
izanen dira nagusi, betiren beti, lur aginduaren baitan.]

Imanol Irigoien
(2018-II)

U R D I N - M O R E A

(M E T A M O R F O S I A)

Haize leun batek
bi petalo erantzi zizkion
—airean gora, airean behera—
bioleta loreari
eta bat-batean
tximeleta urdin-morea jaio zen
—airez aire—
goranzko bi petaloen larbatik.

